

Ewaluacja zewnętrzna

realizacji

Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2023

Lokalnej Grupy Działania

„RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Realizacja:

OMIKRON Mariusz Wachowicz

1. Wstęp

Ewaluacja i zasady jej prowadzenia w LGD wynikają z wytycznej nr 5/3/2017 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 18 sierpnia 2017 roku. Planowane cele, metody i narzędzia ewaluacyjne mieszczą się w zakresie wytyczonym przez Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju z marca 2017 roku. Niemniej potrzeba ewaluacji wynika również z samego procesu realizacji Strategii oraz konieczności ciągłej dbałości o utrzymanie wysokiej jakości podejmowanych interwencji.

Zmiany społeczne i gospodarcze sprawiają, że konieczna jest analiza Strategii pod kątem jej aktualności, ale także sprawności i efektywności jej dotychczasowej realizacji oraz użyteczności podejmowanych działań i przyjmowanych rozwiązań. Rzetelne ocenienie Strategii na tym etapie wdrażania wymaga nie tylko przyjrzenia się uzyskanym efektom, ale także samemu procesowi, aby można było zidentyfikować elementy wymagające poprawy. Uzyskane wyniki zostaną wykorzystane w procesie aktualizacji Strategii oraz innych dokumentów Stowarzyszenia, ale również uwzględnione przez LGD w kolejnym okresie programowania 2023-2027.

Niniejszy raport jest zwięźczeniem ewaluacji prowadzonej w LGD pomiędzy kwietniem a czerwcem 2022 roku. Jednak dane wykorzystane w raporcie pochodzą z różnych okresów od rozpoczęcia realizacji strategii w 2016 roku do 31 grudnia 2021. Oprócz danych z monitoringu prowadzonego systematycznie przez organy LGD, w planach komunikacji określone są konkretne działania mające na celu pozyskiwanie informacji oraz dzielenie się nimi z interesariuszami i ze społecznością. Działania te, szczególnie polegające na ankietowaniu odpowiednich grup respondentów, prowadzone były przez LGD systematycznie, według harmonogramu zapisanego w planie komunikacji.

Większość procesu zbierania danych potrzebnych do ewaluacji spoczywa na pracownikach Lokalnej Grupy Działania. Bez nich, ich systematycznej pracy i zaangażowania nie udało się zgromadzić materiału do napisania niniejszego dokumentu. Podziękowania należą się nie tylko Pani Prezes, pracownikom, i członkom Zarządu ale także zaangażowanym w wywiady członkom Rady, uczestnikom spotkań grupowych, wnioskodawcom i beneficjentom. Nie można zapomnieć również o szeregowych członkach Stowarzyszenia, sympatykach oraz wszystkich respondentach, którzy rzetelnie wypełniali ankiety.

2. Streszczenie najważniejszych wyników badania

Podobnie jak to dzieje się w całym kraju w gminach obszaru LGD systematycznie wzrastają wydatki budżetów gmin. Średnia tych wzrostów wyniosła 43%, a największy udział miały w tym gminy Adamów, Trzebieszów i Wojcieszków.

Ubywa mieszkańców obszaru LGD „RAZEM”. Saldo migracji jest ujemne we wszystkich gminach, ale szczególnie widoczne jest to w gminach: Wola Mysłowska, Adamów i Stanin.

Obserwowane są niekorzystne zmiany demograficzne w odniesieniu do wieku produkcyjnego mieszkańców. Ubywa ludności w wieku produkcyjnym, a przybywa w poprodukcyjnym. Wskaźnik obciążenia demograficznego systematycznie rośnie co wynika ze starzenia się społeczeństwa na omawianym obszarze.

Mimo tego wzrasta liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. W perspektywie ostatnich 6 lat wszystkie z gmin zarejestrowały wzrost średniej liczby prowadzonych przedsiębiorstw – najwięcej w gminie Krzywda i gminie wiejskiej Stoczek Łukowski.

Wzrasta liczba organizacji pozarządowych. Najwyższe wskaźniki wzrostu zanotowała gmina miejska Stoczek Łukowski oraz gmina Trzebieszów. Na obszarze objętym LSR występuje duża liczba klubów i świetlic dostępnych dla mieszkańców wsi. Ten rodzaj infrastruktury jest wysoko ceniony przez mieszkańców i jednocześnie ma znaczący wpływ na budowanie kapitału ludzkiego terenów wiejskich.

Znacząco spadła liczba bezrobotnych. Pozytywne zmiany dotyczą zarówno mężczyzn jak i kobiet, przy czym liczba bezrobotnych kobiet jest o 37% wyższa niż mężczyzn.

Mieszkańcy, którzy wypowiedzieli się poprzez ankietę, są zadowoleni z życia w swojej gminie. Jednak dane te nie są jednoznacznie pozytywne. Około 25% badanych jest niezadowolonych z warunków życia, a prawie jedna trzecia część ankietowanych jest niezdecydowana w swoich opiniach. Nie ma również zgody na stwierdzenie o poprawie sytuacji w gminie w ostatnich latach.

Większość odpowiedzi dotycząca oceny poszczególnych wymiarów funkcjonowania gmin zawierała ocenę „przeciętnie”. Najbardziej pozytywnie oceniono infrastrukturę drogową oraz sportową i rekreacyjną. Dużo pozytywnych opinii zebrały również działania na rzecz osób po 50 roku życia oraz tożsamość mieszkańców z regionem. Nisko ocenili mieszkańcy działania na rzecz bezrobotnych oraz przedsiębiorców. Najmniej pozytywnych opinii dotyczyło poziomu zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie problemów lokalnych i działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia.

Mieszkańcy dostrzegają powstawanie obiektów i infrastruktury finansowanych z projektów unijnych. Deklarują również, że korzystają z udogodnień oraz aktywności takich jak szkolenia, spotkania, festyny. Tu zaangażowanie osobiste również jest znaczące. Pytani o kierunki

wykorzystania dodatkowych funduszy zdecydowanie wskazują na zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem. Mieszkańcy oczekivaliby również zwiększenia nakładów na infrastrukturę drogową mimo, że w innych pytaniach oceniona została pozytywnie.

Funkcjonowanie biura LGD jest oceniane bardzo wysoko. Wnioskodawcy i beneficjenci wypowiedzieli się wyłącznie w kategoriach dobrych lub bardzo dobrych. Doceniono organizację pracy biura, zarówno w wymiarze godzin pracy jak i możliwości komunikacji z pracownikami. Według ankietowanych pracownicy są mili i uprzejmi, z zaangażowaniem wykonują swoje obowiązki i mają odpowiednie kwalifikacje i wiedzę.

Oceniając wpływ działań LGD na rozwiązywanie problemów społecznych respondenci wyrazili największe zadowolenie z działań związanych z potrzebą rozwoju infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej. Najmniejsze zadowolenie dotyczy działań proekologicznych oraz zagospodarowania czasu wolnego młodzieży i seniorów. Stosunkowo niższa ocena podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej wskazywała na ograniczone możliwości LGD w finansowaniu tego typu operacji.

Ankietowani są przekonani, że fundusze związane z realizacją Strategii zostały wydatkowane efektywnie, z korzyścią dla społeczności. Doceniono również zastosowanie odpowiednich środków do osiągnięcia zakładanych celów.

Doradztwo świadczone bezpłatnie przez pracowników LGD spełniało wszystkie oczekiwania wnioskodawców. Zadowolenie wyrażono również z jakości i sposobu organizacji szkoleń i działań promocyjnych. Plan komunikacji realizowany był na bieżąco zgodnie z ustaleniami. Szkolenia kierowane do wewnątrz organizacji były zróżnicowane i dopasowane do aktualnych potrzeb.

Oprócz realizacji planu działania, planu komunikacji i planu szkoleń LGD prowadziła szereg inicjatyw aktywizujących społeczność lokalną. W większości był to udział w działaniach innych instytucji, ale katalog aktywności, w których LGD brało udział poprzez swoich przedstawicieli jest znaczący.

Stowarzyszenie ceni sobie możliwość realizacji projektów współpracy. Umożliwiają one przeprowadzenie projektów ściśle związanych z misją LGD i dają możliwość realizacji dodatkowych działań ukierunkowanych na turystykę i rekreację.

Lokalna Grupa Działania charakteryzuje się dużą rozpoznawalnością wśród mieszkańców powiatu. Jedynie 31% respondentów nie słyszało o LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”.

Realizacja postępu rzeczowego i finansowego przebiega zgodnie z planem. Trudno jednak o bardziej precyzyjne podsumowanie ponieważ realizacja części przedsięwzięć jeszcze trwa. Nie zanotowano jednak realnych niebezpieczeństw zagrażających pełnemu osiągnięciu zakładanych wskaźników.

1.	Wstęp	2
2.	Streszczenie najważniejszych wyników badania.....	3
3.	Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.....	6
3.1.	Cel główny i cele szczegółowe badania.....	6
3.2.	Zakres przedmiotowy badania	6
3.3.	Kryteria ewaluacyjne	6
3.4.	Pytania badawcze.....	7
4.	Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania.....	9
5.	Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.....	14
5.1.	Charakterystyka obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju	14
5.2.	Opinie i potrzeby mieszkańców obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju	31
5.3.	Funkcjonowanie LGD.....	39
5.4.	Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju	45
6.	Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze	54
7.	Podsumowanie, wnioski i rekomendacje.....	61
8.	Spis tabel i wykresów	63
9.	Aneksy tworzone w toku realizacji badania	65
9.1.	Scenariusz wywiadu pogłębionego z wnioskodawcami/beneficjentami:.....	65
9.2.	Scenariusz wywiadu pogłębionego z przedstawicielami gmin:	65
9.3.	Ankieta kierowana do wnioskodawców, beneficjentów i członków LGD.....	66
9.4.	Ankieta kierowana do mieszkańców obszaru LGD.....	73
9.5.	Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego	83

3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.

3.1. Cel główny i cele szczegółowe badania

Celem głównym badania jest przeprowadzenie ewaluacji zewnętrznej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania oraz realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju

Cele szczegółowe:

- Wypełnienie obowiązku przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej (zgodnie z Wytycznymi 5/3/2017 MRiRW)
- Uzyskanie użytecznych informacji na temat wdrożenia LSR
- Opracowanie rekomendacji oraz planu ich wdrożenia
- Wykorzystanie wyników badań społecznych we wstępnej konceptualizacji kolejnej LSR

3.2. Zakres przedmiotowy badania

Realizacja LSR: stopień realizacji celów i wskaźników, stopień realizacji wybranych operacji, wykorzystania budżetu, jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur, oddziaływanie realizacji LSR na rozwój lokalny, bariery realizacji LSR, jakość procesu partycypacji, operacji i procedur.

Działalność biura: efektywność pracy biura i organów LGD, ocena przebiegu konkursów, ocena sposobu przepływu informacji, efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności, innowacyjność, proces rozwoju zawodowego pracowników, efektywność animacji i doradztwa, ochrona danych osobowych, jakość procesu archiwizacji i monitoringu.

Funkcjonowanie partnerstwa: jakość podejmowanych uchwał, skuteczność nadzoru nad biurem LGD, jakość reakcji na zmieniające się warunki, umiejętność współpracy i atmosfera pracy, skuteczność działań strategicznych, jakość współpracy regionalnej i ponadregionalnej, jakość relacji z otoczeniem i promocji.

3.3. Kryteria ewaluacyjne

Kryteria ewaluacyjne stosowane w badaniach to: **skuteczności** bezpośrednio pozwalająca ocenić, na ile efektywne są działania w zakresie osiągania celów określonych w dokumentach programowych oraz jak skuteczna jest działalność biura LGD. Z kryterium skuteczności powiązane jest również kryterium **użyteczności**, które rozumiane jest, jako kryterium pozwalające ocenić stopień zaspokojenia istotnych potrzeb grup docelowych lub przyczynienia się do rozwiązania problemów, niezależnie od tego, czy były one zasygnalizowane przez cele interwencji. Zastosowane będzie także kryterium **trwałości**. Trwałość – w przypadku tego badania – pozwoli ocenić, w jakim stopniu pozytywne efekty

zrealizowanych interwencji (na poziomie celów) mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tych projektów na proces rozwoju społeczności lokalnej w dłuższym okresie.

3.4. Pytania badawcze

Zgodnie z wytycznymi nr 5/3/2017 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 18 sierpnia 2017 roku opracowane zostaną odpowiedzi na poniższe pytania badawcze zgrupowane w kategorii analityczne:

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)

- Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

Ocena wpływu na kapitał społeczny

- Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
- W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

Przedsiębiorczość

- W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
- Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?

Turystyka i dziedzictwo kulturowe

- W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
- W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Grupy defaworyzowane

- Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
- Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
- Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Innowacyjność

- W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
- Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

Projekty współpracy

- Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
- Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Ocena funkcjonowania LGD

- Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
- Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
- Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?

Ocena procesu wdrażania

- Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
- Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
- Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
- Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Wartość dodana podejścia LEADER

- Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

Przeprowadzenie badania wymagało zebrania informacji pochodzących z szeregu rozproszonych źródeł, dokonania ich analizy, a następnie wypracowania rekomendacji na poziomie eksperckim. Implikuje to konieczność zastosowania w badaniu szerokiego instrumentarium metod i technik badawczych, dzięki którym możliwe było zgromadzenie kompletnego i wiarygodnego materiału badawczego dotyczącego efektów realizacji LSR. W związku z powyższym, zaplanowano realizację badania z wykorzystaniem koncepcji **triangulacji** metodologicznej.

Triangulacja to zróżnicowanie źródeł danych, metod badawczych i perspektyw badawczych, dzięki któremu możliwe jest zgromadzenie wszechstronnego materiału badawczego i poddanie go kompleksowej analizie i ocenie. Triangulacja została zastosowana odnośnie do:

- źródeł danych: przeanalizowane zostały zarówno dokumenty zastane różnego typu, jak i dane pochodzące ze wcześniejszych badań; zostały one uzupełnione danymi pierwotnymi;
- metod badawczych: łączenie różnych metod badawczych w badaniu tych samych zagadnień, co pozwoliło na uchwycenie różnych aspektów badanego przedmiotu; podejście to pozwoliło też wykorzystać mocne strony każdej metody przy wzajemnym ograniczeniu ich słabości;
- perspektyw badawczych: ewaluacja została przeprowadzona przez pracowników biura LGD oraz przez zewnętrznych doświadczonych badaczy, co pozwoliło uzyskać bogatszy i bardziej wiarygodny obraz badanych zagadnień.

Poza tym zastosowany został partycypacyjny model badania, którego ideą jest jak najszersze zaangażowanie społeczności, zarówno na etapie przygotowania badania, jego realizacji, jak i wnioskowania i rekomendacji.

W odniesieniu do zakresu przedmiotowego i podmiotowego badania niezbędne było zastosowanie holistycznego podejścia do metod i technik badawczych. W każdym z zamierzeń badawczych: realizacji strategii, działaniu LGD oraz funkcjonowaniu biura zastosowane zostały cztery metody lub techniki badawcze:

Badanie źródeł zastanych (desk research)

To metoda zbierania, analizy i interpretacji danych wytworzonych niezależnie od działań badawczych prowadzonych w czasie ewaluacji. Często nazywa się ją analizą danych wtórnych. Dane te można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Pierwsze z nich znaleźć można w dokumentacji własnej instytucji. Nie zawsze odpowiadają bezpośrednio na pytania badawcze ale w znaczącym zakresie pozwalają na poznanie kontekstu funkcjonowania LGD.

Z kolei dane zewnętrzne, dane wtórne to efekty działalności innych instytucji w dziedzinie pozyskiwania informacji. Dzięki rozwojowi Internetu dostęp do tych zasobów jest obecnie niezwykle łatwy i trudności należy szukać nie w ilości danych, ale ich segregacji. Potrzebne informacje można pozyskiwać od instytucji państwowych powołanych do zbierania informacji. Serwis internetowy GUS zawiera nieprzebrane ilości danych o funkcjonowaniu gospodarki, instytucji, firm i organizacji. **Bank Danych Lokalnych**, który jest największym w Polsce uporządkowanym zbiorem informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej, demograficznej, społecznej oraz stanie środowiska, opisującym województwa, powiaty oraz gminy jako podmioty systemu organizacji społecznej i administracyjnej państwa, a także regiony i podregiony stanowiące elementy nomenklatury jednostek terytorialnych. Jednakże w wielu przypadkach dane ze źródeł zastanych są niewystarczające, zbyt powierzchowne, zbyt ogólne lub nieaktualne, by na nich poprzestać, dlatego zwykle potrzebne są działania dla pozyskania danych pierwotnych.

Źródła danych zastanych wykorzystywanych w ewaluacji LGD

- dane statystyczne
- dane urzędowe
- dane gromadzone na portalach społecznościowych
- dane zastane w Lokalnej Grupie Działania
- dane ankiet doradztwa i ankiet oceny szkolenia
- dane realizacji planu komunikacji
- dane z ankiet zadowolenia mieszkańców, rozpoznawalności LGD i funkcjonowania LGD systematycznie gromadzone przez biuro LGD

Ankiety metodą CAWI

Najpopularniejszą metodą pozyskiwania danych pierwotnych są badania kwestionariuszowe. Polegają one na zadawaniu pytań pojedynczym osobom, ale w perspektywie zainteresowań znajdują się zagregowane dane ogólne dla wszystkich badanych. Pierwszym etapem tego typu badań jest sformułowanie pytań. Proces ten polega na postawieniu pytań ogólnych, zazwyczaj na etapie konceptualizacji badań. Z nich z kolei wyprowadzamy pytania szczegółowe. Odbywa się to poprzez identyfikację wskaźników, które będą nas informować o występowaniu i nasileniu zjawiska. W przypadku ewaluacji zewnętrznej prowadzonej zgodnie z Wytyczną MRiRW nr 5/3/2017 zakres pytań został wstępnie określony w załącznikach do podręcznika ewaluacji. Niemniej z uwagi na pewne niedociągnięcia dokumentu część pytań została poprawiona i zmodyfikowana. Ponadto jak wskazano we wstępie Podręcznika ma on charakter pomocniczy nie obowiązkowy w stosunku do Wytycznych MRiRW.

Badania ankietowe były prowadzone techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview). To badanie ankietowe przeprowadzane w Internecie. Opracowane narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety) wprowadzane jest do komputera w formie umożliwiającej wypełnienie ankiety na stronie internetowej użytkownika. Badania tego typu są stosunkowo

tanie, nie wymagają również zaangażowania wielu realizatorów. Współczesne narzędzia umożliwiają tworzenie skomplikowanych i atrakcyjnych ankiet. Można dopasować je w wymiarze graficznym i estetycznym. Dobór próby jest możliwy dwiema metodami. Ankietę można wysłać pod określone adresy mailowe, co w pewnym stopniu jest odpowiednikiem ankiety pocztowej wraz z jej zaletami i wadami. Innym sposobem jest zamieszczenie jej na stronie internetowej lub jako „wyskakujące okienko”. Metoda ta uniemożliwia kontrolę nad doбором próby, który jest faktycznie doбором przypadkowym, dodatkowo obciążonym błędem struktury społecznej i demograficznej użytkowników Internetu.

W badaniach ewaluacyjnych zastosowano obydwie techniki w zależności od badanych grup.

- Grupa nr 1: wnioskodawcy i beneficjenci.

Z tego względu, że dostępne są dane kontaktowe do tych osób możliwe było wykorzystanie aplikacji wysyłającej unikalne linki do ankiety internetowej na zdefiniowane wcześniej adresy mailowe. W tym przypadku nie obliczano minimalnej liczebności próby gdyż traktowano to badanie jako masowe, z założeniem przebadania całej populacji.

łącznie przebadano 70 osób.

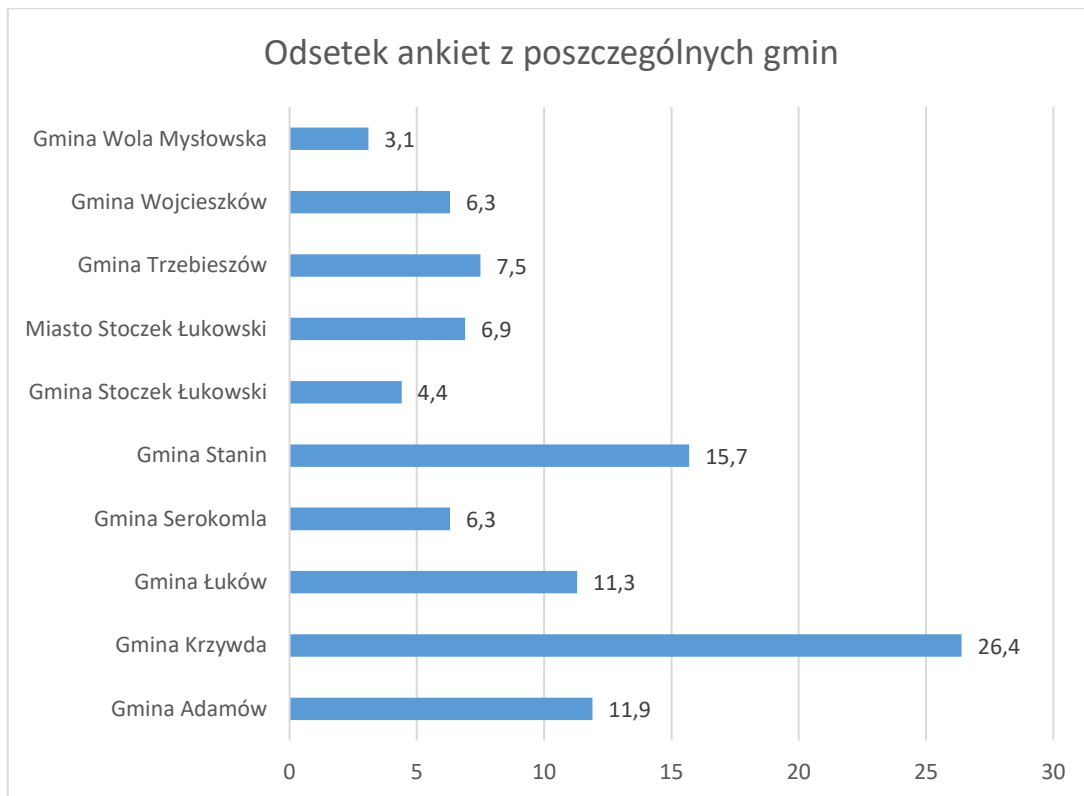
- Grupa nr 2: mieszkańcy obszaru LSR.

Pozyskanie opinii reprezentatywnej grupy mieszkańców nie jest możliwe w ramach zasobów, którymi dysponuje Zleceniodawca, dlatego opracowano procedurę zbliżoną do takiej, która pozwoli na identyfikację poglądów i opinii mieszkańców poszczególnych gmin wchodzących w skład Partnerstwa.

Linki do ankiet zostały rozesłane (przy wsparciu pracowników Biura LGD) do gmin partnerskich z prośbą o wstawienie linku na stronę internetową gminy. Dzięki temu zabiegowi pozyskane zostały dane z poszczególnych gmin odpowiadających obszarowi LSR.

łącznie przeprowadzono 626 ankiet. Z uwagi na charakter badań CAWI dokonano weryfikacji braków danych i do dalszej analizy przeznaczono 276 ankiet.

Wykres 1. *Procent ankiet z poszczególnych gmin*

Źródło: badania własne

Wywiady pogłębione (IDI i TDI)

To technika badań jakościowych, w której badacz prowadzi rozmowę z respondentem. Nie jest to jednak zwykła rozmowa, ale opiera się ona na przygotowanym wcześniej scenariuszu. Dokument ten nie musi zawierać konkretnych pytań, lecz wytyczne, jakie tematy rozmowy należy podjąć. Wywiad ma strukturę swobodną, mniejsze znaczenie ma kolejność zadawanych pytań a większe uzyskanie określonych informacji. Tematy są eksplorowane bardzo dogłębnie, prowadzący wywiad dopytuje i stara się zrozumieć, nie tylko fakty, ale motywy zachowania badanego. Zasadniczą rolę w badaniu odgrywają umiejętności i doświadczenie osoby prowadzącej wywiad. Ponieważ wywiady pogłębione są rozmową sam na sam z respondentem, prowadzący musi zdobyć jego zaufanie, by uzyskać czasami bardzo osobiste informacje. Wywiady indywidualne stosuje się gdy zachodzi potrzeba eksploracji pola zainteresowań, przygotowania do konstruowania narzędzi jakościowych lub do interpretacji trudnych do wyjaśnienia wyników badań ilościowych. Wywiady prowadzone były metodą TDI (telefoniczny wywiad pogłębiony) przede wszystkim ze względu na oczekiwania respondentów oraz krótki czas na realizację tego zadania.

Wywiady prowadzono z następującymi osobami:

- 2 wywiady z członkami Rady

- 3 wywiady z wnioskodawcami realizującymi projekty
- 3 wywiady z wnioskodawcami, których projekty nie są realizowane
- Wywiad z Dyrektorem Biura
- 10 wywiadów z przedstawicielami gmin (po 1 z gminy)

Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI fokus)

Tym różni się od wywiadu indywidualnego, że prowadzący badanie, nazywany moderatorem, przepytuje jednocześnie grupę kilku osób. Zazwyczaj grupy fokusowe mają liczebność od 8 do 12 osób, lecz w specyficznych przypadkach może być ich mniej lub więcej. Ważną cechą grupy jest jej homogeniczność - powinno się unikać zróżnicowania grup ze względu na płeć, wiek, status społeczny czy różnice intelektualne. Wynika to z zasadniczego celu prowadzenia badań tą metodą, czyli wewnętrznej dyskusji grupowej i interakcji w grupie. Dzięki tej metodzie można w tym samym czasie zdobyć informacje od kilku osób, pogłębiając ją dodatkowo o spostrzeżenia dotyczące dyskusji pomiędzy uczestnikami.

Wywiady tą metodą charakteryzują się większym skomplikowaniem organizacyjnym. Wymagane jest zebranie odpowiedniej grupy osób w jednym miejscu o jednym czasie. Często na spotkanie zaprasza się więcej osób i prowadzi się selekcję tych, którzy lepiej pasują do profilu grupy i dają większą rękojmię udzielania informacji i wymiany zdań. Wywiady grupowe, z uwagi na dyskusję wielu osób, muszą być rejestrowane co umożliwi późniejsze zidentyfikowanie, jak kształtowała się rozmowa, która osoba wypowiadała dane poglądy i jak te poglądy zmieniały się w trakcie dyskusji. Zogniskowane wywiady grupowe realizuje się w specjalnych pomieszczeniach zwanych fokusowniami, które są wyposażone w weneckie lustro umożliwiające zleceniodawcy obserwację wywiadu. W miejscowościach, gdzie nie ma fokusowni stosuje się technikę wywiadów naturalnych.

Wywiad prowadzono w grupie pracowników biura LGD, członków Zarządu, członków Rady wnioskodawców oraz członków Partnerstwa.

Zogniskowany wywiad grupowy (FGI) prowadzony w ramach ewaluacji pozwala pozyskać informacje w skumulowany sposób. Dodatkowo wartość pozyskanych informacji wzmocniona jest poprzez odpowiednie wykorzystanie procesów grupowych.

5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.

5.1. Charakterystyka obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju

LGD „RAZEM” położona jest w północno-zachodniej części województwa lubelskiego. Obszar działania LGD obejmuje 1 358 km². W 2020 roku zamieszkiwało ją 76 772 mieszkańców. W skład LGD „RAZEM” wchodzi 10 jednostek samorządu terytorialnego powiatu łukowskiego: Adamów, Krzywda, Łuków, Serokomla, Stanin, Stoczek Łukowski, Miasto Stoczek Łukowski, Trzebieszów, Wojcieszków, Wola Mysłowska. Miasto Stoczek Łukowski i 9 gmin wiejskich graniczą ze sobą, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar.

Tabela 1. Wydatki budżetów gmin i miast na prawach powiatu na jednego mieszkańca

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	957,664	1203,188	1369,902	1749,388	1830,872	1973,488
Krzywda	1000,794	1274,6	1330,35	1472,996	1596,99	1728,226
Łuków	896,784	1131,176	1260,566	1488,39	1829,5	1623,112
Serokomla	994,476	1025,624	1312,832	1344,262	1917,338	1603,596
Stanin	1117,052	1386,91	1362,79	1570,108	1498,572	1839,97
Trzebieszów	1009,8	1249,304	1269,184	1689,758	1687,538	1888,954
Wojcieszków	915,528	1084,058	1173,084	1240,47	1344,082	1740,612
Wola Mysłowska	803,246	1092,824	1267,872	1352,792	1352,084	1510,482
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	1141,126	1281,222	1151,75	1163,914	1576,17	1905,58
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	930,762	1205,156	1439,512	1724,976	1770,058	1573,996
Średnia dla gmin LGD						1738,80

Wydatki budżetów gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca od 2015 roku systematycznie rosną w większości gmin objętych LSR, procentowo wzrastając o 43% w całym obszarze w ciągu pięciu lat. Najwyższy wzrost dotyczył trzech gmin: Adamów, gdzie wskaźnik wzrósł ponad dwukrotnie oraz Trzebieszów (+87%) i Wojcieszków (+90%). Jednak średnia dla całego obszaru w 2020 roku spadła o 6% w stosunku do roku ubiegłego, ze względu na niższe niż przed rokiem wydatki w gminach Serokomla, Łuków oraz Stoczek Łukowski (gmina wiejska), przy czym w Łukowie i Serokomli korekta ta nastąpiła po bardzo znaczącym wzroście wydatków na mieszkańca w roku 2019. Najwyższy wskaźnik wydatków gminy w przeliczeniu na mieszkańca notowany jest w gminie Adamów, najniższy – w gminach Wola Mysłowska i Stoczek Łukowski (wiejska). Różnice w wydatkach gmin w przeliczeniu na mieszkańca nie są tak drastyczne jak w omawianym później wskaźniku G, określającym poziom dochodów gminnych pochodzących z podatków. Nie jest też tak, że gminy „najbogatsze” we wpływy pochodzące z podatków wydają najwięcej w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

Tabela 2. *Dane dotyczące mieszkalnictwa*

Nazwa Gminy	Liczba wypłaconych dodatków mieszkaniowych użytkownikom lokali w 2020 roku	Budynki mieszkalne w gminie w 2020 roku	Przeciętna liczba osób na jedno mieszkanie w 2020 roku
Adamów	99	1716	3,07
Krzywdą	72	2794	3,39
Łuków	31	5249	3,51
Serokomla	10	1353	2,84
Stanin	13	2533	3,57
Trzebieszów	0	2177	3,36
Wojcieszków	0	2201	3,43
Wola Mysłowska	0	1429	2,94
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	2	626	2,42
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	0	2480	3,13
Średnia dla gmin LGD	22,7	2255,8	3,166

Tabela 3. *Dane dotyczące ośrodków kultury (na podstawie deklaracji gmin*

Nazwa Gminy	Centra, domy i ośrodki kultury w 2020 roku	Kluby i świetlice w 2020 roku
Adamów	1	4
Krzywda	2	22
Łuków	1	28*
Serokomla	1	10
Stanin	1	15
Trzebieszów	1	19
Wojcieszków	1	4
Wola Mysłowska	1	19
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	2	0
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	1	21
Średnia dla gmin LGD	1,2	14,2

*łącznie Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice w 2021 roku

Lokalna Strategia Rozwoju duży nacisk kładła na zmobilizowanie istniejących już zasobów kulturalnych. Praktycznie w każdej gminie mieszkańcy dysponują domem kultury lub świetlicą. Średnio w każdej z gmin jest ponad 15 świetlic i klubów. Świadczy to o dużym nasyceniu tego rodzaju infrastruktury w poszczególnych gminach.

Tabela 4. *Członkowie klubów sportowych łącznie z klubami wyznaniowymi i UKS*

Nazwa Gminy	2018	2020
Adamów	148	240
Krzywda	759	896
Łuków	880	570

Serokomla	127	120
Stanin	374	285
Trzebieszów	114	87
Wojcieszków	287	240
Wola Mysłowska	74	13
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	316	51
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	184	110
Średnia dla gmin LGD		261,2

Liczba członków klubów sportowych spadła w obszarze objętym Lokalną Strategią rozwoju łącznie o 20% w porównaniu z rokiem 2018 (wliczając w to kluby wyznaniowe i UKS). Jedynie w dwóch gminach, Adamów i Krzywda, liczba członków klubów sportowych wzrosła w perspektywie dwuletniej, natomiast najwyższy spadek liczby członków nastąpił w tym samym czasie w Łukowie. Największa liczba osób należących do klubów sportowych to mieszkańcy gminy Krzywda, gdzie działają trzy kluby sportowe: LKS „Unia” Krzywda, KS „Hutnik” Huta Dąbrowa, LZS „Olimpia” Okrzeja oraz sześć uczniowskich klubów sportowych, zrzeszających łącznie prawie 900 członków.

Tabela 5. Powierzchnia lasów

Nazwa Gminy	Powierzchnia lasów w 2020 roku	Powierzchnia lasów publicznych w 2020 roku
Adamów	3098,22	2156,22
Krzywda	3365,12	1129,12
Łuków	10567,49	8287,49
Serokomla	1196,08	49,08
Stanin	2757,87	1133,87
Trzebieszów	1910,53	239,53
Wojcieszków	1569,02	823,02
Wola Mysłowska	1932,92	625,92

Stoczek Łukowski (gmina miejska)	127,88	48,88
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	3895,84	1134,84
Średnia dla gmin LGD	3042,097	1562,797

Z łącznej powierzchni 33,333 ha lasów na obszarze objętych Lokalną Strategią Rozwoju ponad 50% to lasy państwowe. Prawie 1/3 terenów leśnych na tym obszarze zlokalizowanych jest w gminie Łuków, kolejne 31% to lasy w gminach Stoczek Łukowski (wiejska), Krzywda oraz Adamów. Prawie 80% lasów w gminie Łuków to lasy państwowe – na drugim biegunie znajdują się gminy Serokomla i Trzebieszów, gdzie lasy państwowe to tylko odpowiednio 4 i 13% ogólnej powierzchni terenów leśnych.

Tabela 6. *Saldo migracji*

Nazwa Gminy	Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym	Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym na 1000 ludności
Adamów	-51	-9,17
Krzywda	-34	-3,26
Łuków	-8	-0,44
Serokomla	-13	-3,31
Stanin	-64	-6,59
Trzebieszów	-23	-3,14
Wojcieszków	-30	-4,39
Wola Mysłowska	-47	-10,2
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	-13	-5,24
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	-45	-5,79
Średnia dla gmin LGD	-32,8	-5,153

Migracja ludności została wskazana jako jeden z czynników zewnętrznych mających wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników. Wskaźnik migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym w przeliczeniu na 1000 mieszkańców pozostaje średnio w obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju na poziomie -5 osób, przy czym waha się pomiędzy -0,44 w gminie Łuków a -9,17 w gminie Adamów i -10,2 w gminie Wola Mysłowska. Łącznie saldo migracji na całym obszarze wyniosło 328 osób.

Tabela 7. *Gęstość zaludnienia*

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	59	58	58	57	57	56
Krzywdza	66	66	65	65	65	65
Łuków	58	58	59	59	59	59
Serokomla	52	52	52	51	51	51
Stanin	61	61	61	61	60	60
Trzebieszów	53	53	53	53	52	52
Wojcieszków	64	64	64	63	63	63
Wola Mysłowska	40	39	39	39	38	38
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	288	282	279	277	273	271
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	46	46	46	45	45	45
Średnia dla gmin LGD						76

Gęstość zaludnienia na omawianym obszarze jest niska – jedynie 76 osób na kilometr kwadratowy, znacząco niższa niż średnia gęstość zaludnienia w Polsce (123). Jeżeli dodatkowo wyłączyć z tej analizy gminę miejską Stoczek Łukowski, średnia dla pozostałych gmin wynosi jedynie 53 osoby na kilometr kwadratowy. Gęstość zaludnienia w omawianym obszarze na przestrzeni ostatnich pięciu lat nieznacznie spada, jest to jednak spadek dość powolny i w większości gmin w ciągu pięciu lat wyniósł nie więcej niż 1-2 osoby. Jedynie w najgęściej zaludnionej gminie miejskiej Stoczek Łukowski w ciągu tego okresu ubyło aż 17 osób/km², co stanowi spadek o prawie 6%.

Tabela 8. *Struktura ludności*

gmina	populacja	% obszaru łącznie
Adamów	5511	7%
Krzywda	10412	14%
Łuków	18293	24%
Serokomla	3914	5%
Stanin	9686	13%
Trzebieszów	7320	10%
Wojcieszków	6828	9%
Wola Mysłowska	4584	6%
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	2480	3%
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	7744	10%

łącznie w roku 2020 obszar objęty działaniem LGD „RAZEM” zamieszkiwało 76 772 osoby. Najludniejsze gminy obszaru to gmina wiejska Łuków, gmina Krzywda (14% ludności omawianego obszaru) Stanin (13%) oraz Trzebieszów i Stoczek Łukowski (gmina wiejska) – po 10%.

Wykres 2. *Struktura ludności (2020 rok)*

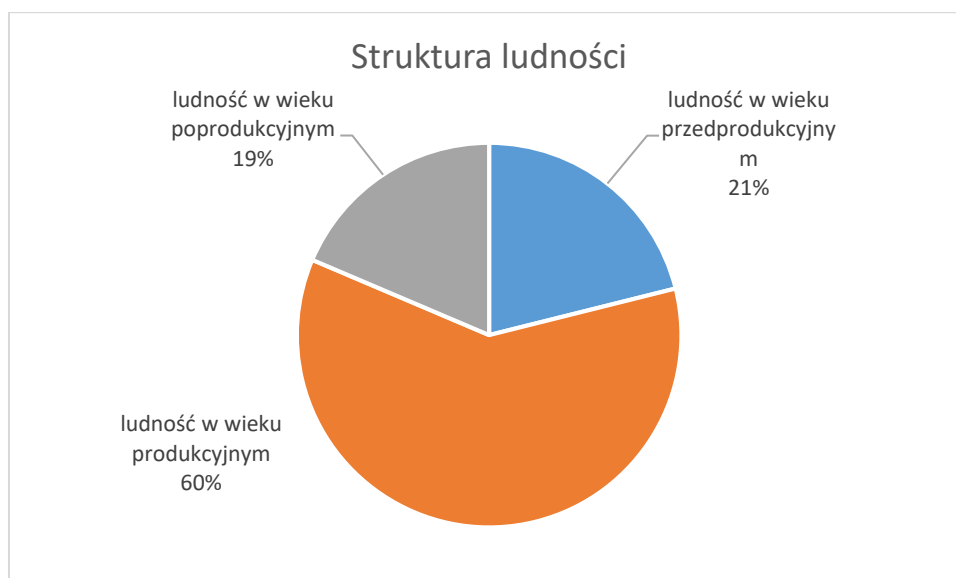

Tabela 9. *Liczba ludności w wieku produkcyjnym w roku 2020*

Nazwa Gminy	Ludność w wieku przedprodukcyjnym		Ludność w wieku produkcyjnym		Ludność w wieku poprodukcyjnym	
	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Adamów	541	499	1793	1523	379	776
Krzywdą	1217	1155	3416	2833	582	1209
Łuków	2158	2064	6146	5099	973	1853
Serokomla	386	369	1301	1060	246	552
Stanin	1045	1039	3223	2636	591	1152
Trzebieszów	782	724	2458	1974	501	881
Wojcieszków	698	732	2256	1773	487	882
Wola Mysłowska	480	411	1536	1153	332	672
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	231	210	775	655	217	392
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	764	694	2658	2026	517	1085

Średnia dla gmin LGD	830,2	789,7	2556,2	2073,2	482,5	945,4
-----------------------------	--------------	--------------	---------------	---------------	--------------	--------------

Na całości obszaru działania LGD „RAZEM” ludność w wieku produkcyjny stanowi 60% ogółu mieszkańców.

Najniższy procent ludności w wieku poprodukcyjnym w populacji notowany jest w gminach Krzywda (17%) i Łuków (15%) przy średniej 19% z całego obszaru 10 gmin, w pozostałych gminach współczynnik ten oscyluje wokół średniej z całego obszaru. Najwyższy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym notowany jest w gminach Łuków i Krzywda (23%), najniższy – w gminie miejskiej Stoczek Łukowski (18%). Zarówno wśród ludności w wieku przed, jak i produkcyjnym większość stanowią mężczyźni – jedynie wśród ludności w wieku poprodukcyjnym aż ponad 60% stanowią kobiety. Niski udział kobiet w grupie ludności w wieku produkcyjnym (45%) osiąga najniższy poziom (43%) w gminie wiejskiej Stoczek Łukowski. W całym analizowanym obszarze jest średnio 23%, czyli prawie o jedną czwartą, więcej mężczyzn niż kobiet w wieku produkcyjnym. Współczynnik ten wychylony jest w przeciwną stronę również o 23% w grupie osób w wieku poprodukcyjnym (więcej kobiet). Wśród dzieci i młodzieży mężczyźni stanowią grupę większą o 5% w stosunku do kobiet.

Tabela 10. *Wskaźnik obciążenia demograficznego*

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	15,4	15,6	16,1	17,1	17,3	17,5
Krzywda	13,5	13,6	13,8	14,1	14,2	14,5
Łuków	11,5	11,6	11,8	12,1	12,4	12,6
Serokomla	17,1	16,8	16,8	17	17,2	17,4
Stanin	14,4	14,4	14,6	14,5	14,9	15,3
Trzebieszów	14,9	15,3	15,8	15,9	16	15,9
Wojcieszków	16,1	16,4	16,3	16,7	16,7	17,1
Wola Mysłowska	18,3	18,5	18,4	18,6	18,7	18,7

Stoczek Łukowski (gmina miejska)	16,7	17,7	18,5	19,7	20,6	21,1
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	17,7	17,6	17,5	17,5	17,8	17,8
Średnia dla gmin LGD						16,79

Wskaźnik obciążenia demograficznego w omawianym obszarze powoli, ale systematycznie rośnie – średnio wzrósł o 8% w ciągu ostatnich pięciu lat.

Tabela 11. *Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców*

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	1119	762	359	382	291	261
Krzywdza	1265	1149	376	424	415	286
Łuków	572	504	394	395	330	271
Serokomla	1963	1719	1514	1313	1182	1187
Stanin	1079	966	693	563	458	374
Trzebieszów	817	711	648	661	568	394
Wojcieszków	1302	1206	1055	925	906	820
Wola Mysłowska	1568	1399	879	725	724	514
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	634	519	293	212	194	250
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	1017	955	378	311	250	243
Średnia dla gmin LGD						460

Liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na obszarze 10 gmin spadła łącznie w ciągu pięciu ostatnich lat o 59%, czyli znacznie ponad połowę. Znaczący to, że w 2020 roku z tej formy pomocy korzystało około 5% ludności, podczas gdy w 2015 korzystało z niej ponad

11%. Największa dynamika tego spadku miała miejsce w 2017 roku (33%), w pozostałych latach była raczej jednostajna i oscylowała między minus 10 a 13% rok do roku. Najwyższy spadek dotyczy gmin: Adamów, Krzywda i Stoczek Łukowski (gmina wiejska) – we wszystkich trzech gminach przekroczył on 75%. Dużo wolniejsze spadki, oscylujące w granicach 40% przez 5 lat, zanotowano w gminach Serokomla i Wojcieszków.

Tabela 12. Zasiłki rodzinne

Nazwa Gminy	Rodziny otrzymujące zasiłki na dzieci w 2020 roku	Udział dzieci do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w 2020 roku
Adamów	269	49,1
Krzywda	562	51,0
Łuków	806	39,2
Serokomla	219	56,7
Stanin	531	51,6
Trzebieszów	291	43,7
Wojcieszków	399	56,5
Wola Mysłowska	209	47,8
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	68	30,2
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	309	46,5
Średnia dla gmin LGD	366,3	47,23

Na każdą z dziesięciu gmin obszaru LGD przypada średnio po 366 rodzin otrzymujących zasiłki na dzieci do lat 17 (łącznie na tym terenie jest ich 3 663). Przekłada się to niemal na połowę wszystkich dzieci w tym wieku (47%) żyjących w rodzinach korzystających z pieniędzy z zasiłku. Najwięcej rodzin pobierających zasiłek zlokalizowanych jest w największej z gmin obszaru, to jest w gminie Łuków, tam też jednak wskaźnik procentowy liczby dzieci objętych tą formą pomocy jest jednym z niższych na tym obszarze (39%) – niższy notowany jest tylko

w najmniejszej z kolei pod względem liczby ludności gminie miejskiej Stoczek Łukowski (30%). Największy odsetek dzieci do lat 17 objęty pomocą w postaci zasiłku notuje w gminach Serokomla i Wojcieszków (ponad 56%), ale i w dużej, jeśli chodzi o wielkość populacji, gminie Stanin wskaźnik ten przekracza 50%.

Tabela 13. *Podmioty gospodarki narodowej ogółem*

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	30	38	37	35	28	28
Krzywda	43	71	75	82	73	84
Łuków	94	95	117	141	139	132
Serokomla	11	17	21	18	19	13
Stanin	66	57	55	81	72	61
Trzebieszów	36	31	34	54	54	41
Wojcieszków	36	28	38	48	30	36
Wola Mysłowska	36	36	30	41	39	35
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	21	25	12	24	21	25
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	48	58	65	70	67	49
Średnia dla gmin LGD						50,4

Liczba podmiotów gospodarki narodowej (łącznie dla wszystkich dziesięciu gmin) swoje pięcioletnie maksimum osiągnęła w 2018 roku po stałym wzroście od 2015, po czym następuje korekta tej wartości w dół od roku 2019. Od 2018 do 2020 roku z mapy obszaru zniknęło 90 podmiotów, to jest 15%, z czego najwięcej w gminach Stanin (-20) i gminie wiejskiej Stoczek Łukowski (-21), zaś jedynie w dwóch gminach w 2020 roku przybyło ich w porównaniu z rokiem 2018: były to gminy Krzywda (+11) i gmina miejska Stoczek Łukowski (+1). W 2020 roku na całym obszarze działały łącznie 504 podmioty, z czego aż 132 (czyli ponad jedna czwarta) w gminie Łuków.

Tabela 14. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	447	452	463	471	476	510
Krzywdza	481	498	539	573	610	663
Łuków	544	538	559	587	619	648
Serokomla	404	397	427	444	449	460
Stanin	571	578	577	607	638	664
Trzebieszów	457	464	469	494	521	559
Wojcieszków	384	376	407	446	453	491
Wola Mysłowska	582	615	649	677	703	718
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	760	790	747	781	804	871
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	522	542	602	636	683	713
Średnia dla gmin LGD						629,7

Przedsiębiorczość i jej rozwój w regionie została wskazana przez respondentów w ankietach w 2015 roku jako jeden z głównych obszarów rozwoju i działalności Lokalnej Grupy Działania. Działalność gospodarczą na obszarze dziesięciu gmin objętych LGD prowadziło w 2020 roku nieco ponad 6% mieszkańców. Liczba ta systematycznie rośnie od 2015 roku, rośnie też dynamika tego wzrostu od niecałych 2% w roku 2016 do prawie 6% w roku 2020. Łącznie działalność gospodarczą w roku 2020 podjęło w całym obszarze 341 osób fizycznych na 10 000 mieszkańców więcej niż przed rokiem (średnio 34 na każdą z 10 gmin). Najwyższa dynamika wzrostu w roku 2020 dotyczyła gmin Krzywdza (+9%) i Stoczek Łukowski gmina miejska, gdzie wskaźnik ten jest tradycyjnie od 5 lat najwyższy. W żadnej z gmin objętych działalnością LGD nie zanotowano spadku tego wskaźnika – dla całego obszaru wzrósł on od 2015 roku o 24%, a wielkość tego wzrostu, choć w różnych gminach waha się między 15 a 37% nie jest skorelowana z miejskim charakterem gminy, i swe maksimum osiąga zarówno w gminie Łuków jak i gminach Krzywdza czy też Stoczek Łukowski (gmina wiejska).

Tabela 15. *Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców*

Nazwa Gminy	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Adamów	28	28	28	28	29	34
Krzywdza	22	23	25	24	25	29
Łuków	33	32	33	31	31	31
Serokomla	15	15	17	18	18	20
Stanin	25	27	27	25	25	29
Trzebieszów	34	35	38	39	41	41
Wojcieszków	28	29	29	28	28	29
Wola Mysłowska	42	42	42	40	41	41
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	49	50	51	55	56	56
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	25	25	25	22	22	23
Średnia dla gmin LGD						33,3

Po nieznacznej korekcie w dół w roku 2018 liczba działających na obszarze gmin LGD fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wykazuje tendencję wzrostową, co dobrze świadczy o społecznej aktywności mieszkańców gmin obszaru działalności LGD. Wskaźnik ten wzrósł dla całości obszaru o 10% w ciągu pięciu ostatnich lat. Najbardziej aktywne pod tym względem (w przeliczeniu na liczbę mieszkańców) są gminy miejska Stoczek Łukowski i Trzebieszów.

Tabela 16. *Liczba bezrobotnych*

Nazwa Gminy	Bezrobotni zarejestrowani (na rok 2020)		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Adamów	124	56	68
Krzywdza	267	97	170

Łuków	392	152	240
Serokomla	105	48	57
Stanin	175	78	97
Trzebieszów	120	49	71
Wojcieszków	151	61	90
Wola Mysłowska	74	32	42
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	45	20	25
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	106	63	43
Średnia dla gmin LGD	155,9	65,6	90,3

Ogółem w 10 gminach wskaźnik procentowy liczby zarejestrowanych bezrobotnych w stosunku do ogółu ludności w wieku produkcyjnym wynosi 3,4% (przy czym jest on wyższy wśród kobiet – 4,4% - niż wśród mężczyzn – 2,6%) Najwyższy jest ten wskaźnik w gminie Serokomla (4,4%) i Krzywda (4,3%). Wśród kobiet procentowo najwięcej zarejestrowanych bezrobotnych jest w gminie Krzywda, aż 6%, w gminie Serokomla i Wojcieszków (odpowiednio 5,4% i 5,1%) Najmniejszy udział bezrobotnych wśród mieszkańców w wieku produkcyjnym mieszka w gminie wiejskiej Stoczek Łukowski – tam wskaźnik ogółem wynosi 2,1%, a wśród kobiet 2,3%.

W sumie na obszarze wszystkich 10 gmin zarejestrowanych jest 1559 osób bezrobotnych, w tym 656 mężczyzn i 903 kobiety (37% więcej kobiet).

Tabela 17. *Szkoły i uczniowie*

Nazwa Gminy	Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych		Szkoły podstawowe		Uczniowie szkół podstawowych		Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Adamów	90,81	86,37	3	2	425	450	16	17
Krzywda	87,3	91,67	6	7	825	1013	16	14

Łuków	81,3	84,29	13	13	1330	1620	15	15
Serokomla	93,95	88,55	2	2	295	317	17	14
Stanin	95,58	93,52	8	8	800	881	14	12
Trzebieszów	90,83	96,84	7	6	545	644	12	12
Wojcieszków	88,83	91,61	7	7	525	622	13	10
Wola Mysłowska	78,69	87,75	5	5	277	351	11	7
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	112,5	113,3	1	1	207	230	19	18
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	94,78	91,74	8	8	563	622	13	10
Średnia dla gmin LGD		92,564		5,9		675		12,9

Liczba szkół podstawowych zlokalizowanych w obszarze objętym LGD nie zmieniła się na przestrzeni ostatnich pięciu lat w siedmiu gminach z dziesięciu. W gminach Adamów i Trzebieszów (mimo rosnącej liczby uczniów) zlikwidowano po jednej placówce, w gminie Krzywda przybyła jedna.

Liczba uczniów w szkołach podstawowych wzrosła przez pięć lat we wszystkich gminach. Łącznie na całym omawianym obszarze w 2020 roku w szkołach podstawowych uczyło się o prawie tysiąc dzieci więcej niż w 2015, co jest wzrostem o 16,5%. Największy wzrost liczby uczniów miał miejsce w gminach Łuków i Krzywda, które gromadzą w swoich placówkach w 2020 roku niemal 40% populacji uczniów z całego obszaru. Na uwagę zasługuje gmina Wola Mysłowska, gdzie w aż 5 szkołach podstawowych uczy się stosunkowo niewielka liczba uczniów, a w 2020 roku na jeden oddział przypada tylko 7 osób. W tej gminie procentowy przyrost liczby uczących się w szkołach podstawowych był najwyższy (24%). W żadnej z gmin omawianego obszaru LGD przeciętna liczba uczniów przypadających na oddział w szkole podstawowej nie przekracza 20 osób.

Tabela 18. *Wskaźnik G*

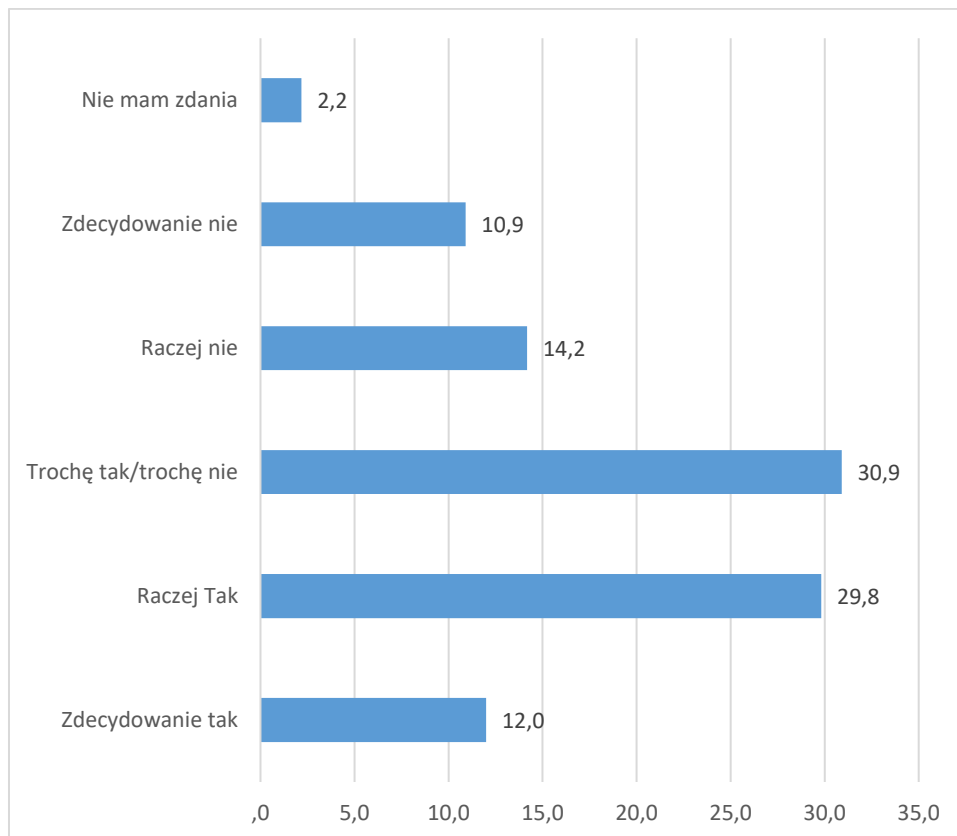
Nazwa Gminy	2020
Adamów	797,07

Krzywda	809,46
Łuków	1 095,50
Serokomla	686,42
Stanin	859,49
Trzebieszów	1 200,58
Wojcieszków	687,22
Wola Mysłowska	924,64
Stoczek Łukowski (gmina miejska)	1 564,33
Stoczek Łukowski (gmina wiejska)	1 170,29
Średnia dla gmin LGD	979,5

Wskaźnik G dla każdej gminy oblicza się dzieląc kwotę dochodów podatkowych (z tytułu podatku od nieruchomości, podatku rolnego, podatku leśnego, podatku od środków transportowych, podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, wpływów z opłaty skarbowej, wpływów z opłaty eksploatacyjnej, udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych) za rok poprzedzający rok bazowy przez liczbę mieszkańców gminy. Jest ważnym wskaźnikiem określającym zdolność dochodową gmin oraz podstawą do wyliczenia rocznych kwot i subwencji wyrównawczych. Wskaźniki w 2020 roku w gminach obszaru objętego działaniem LGD „RAZEM” kształtują się w przedziale 686,42 w gminie Serokomla a 1564,33 w gminie miejskiej Stoczek Łukowski. Warto zwrócić uwagę na dużą, przekraczającą 100%, różnicę wskaźnika pomiędzy dwiema najwyższymi (Stoczek Łukowski i Trzebieszów) a dwiema najniższymi wartościami (Serokomla i Wojcieszków)

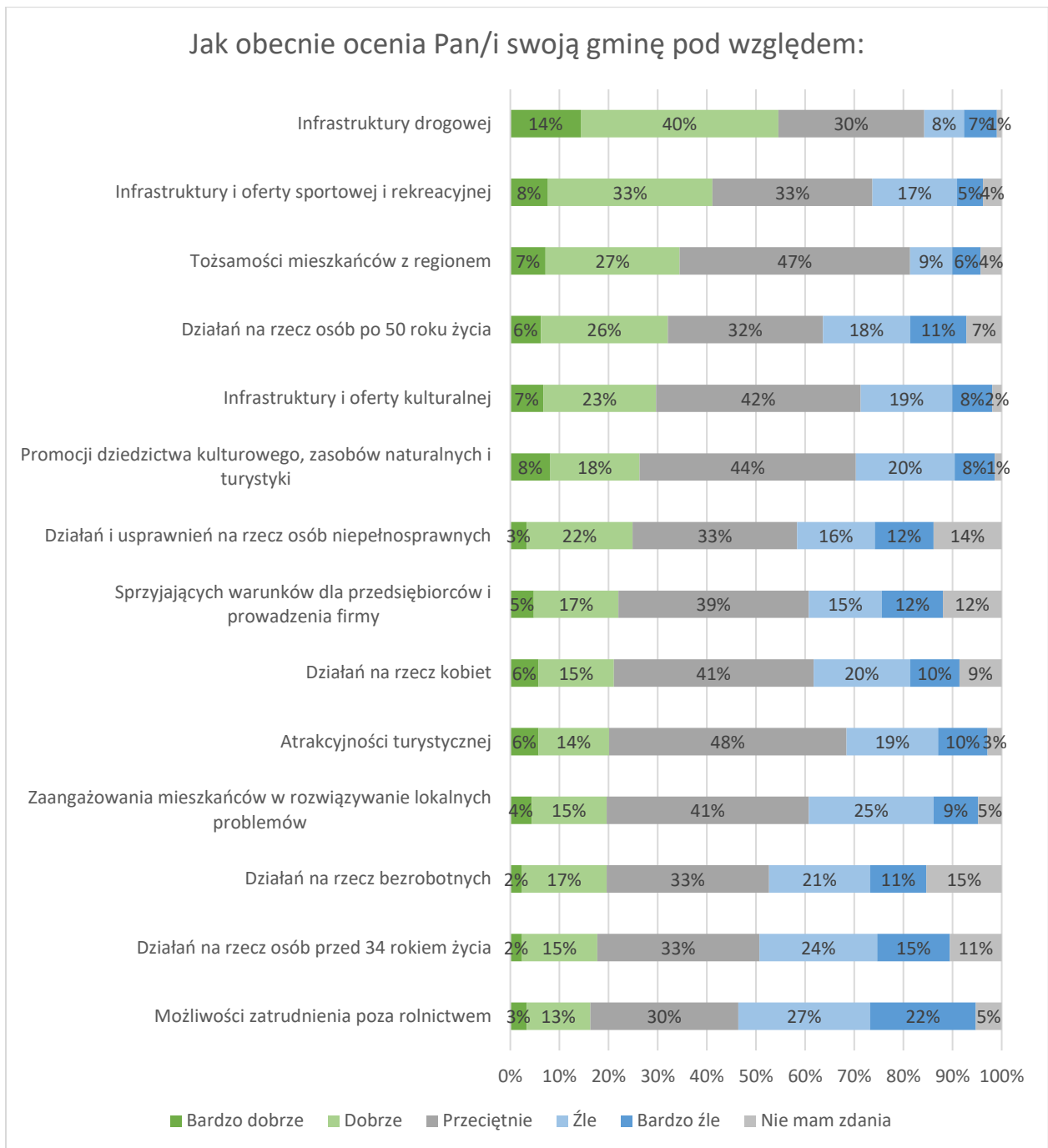
5.2. Opinie i potrzeby mieszkańców obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju

Wykres 3. *W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?*

Prawie 42% ankietowanych zgadza się ze stwierdzeniem, że gmina, w której mieszkają, jest dobrym miejscem do życia, gdzie można realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby. Przeciwnie twierdzi nieco ponad 25% badanych. Zdecydowanie częściej ankietowani nie byli skłonni oceniać swojego miejsca zamieszkania w sposób ostry – 75% odpowiedzi padło na stwierdzenia zmiękczone, zarówno pozytywne, jak i negatywne i mieszane. Największa grupa badanych, prawie 31% zaznaczyło odpowiedź neutralną, trochę tak/ trochę nie.

Wykres 4. *Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:*

Gminy obszaru LGD „RAZEM” najlepiej oceniane są pod względem infrastruktury drogowej oraz infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej. To jedyne dwa obszary, dla których liczba odpowiedzi pozytywnych jest wyższa niż neutralnych. Stosunkowo dobrze oceniany obszar identyfikacji mieszkańców z regionem zebrął prawie najwięcej ocen przeciętnych (neutralnych).

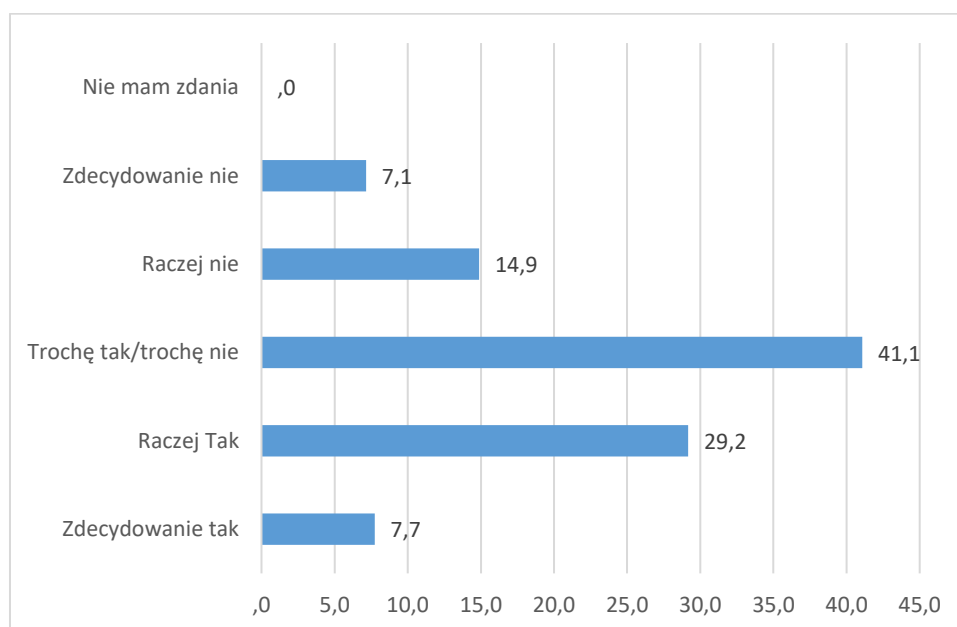

Działania na rzecz osób wymagających wsparcia oceniane są niejednorodnie: najlepsze oceny zebrały działania na rzecz osób powyżej 50 roku życia – najgorzej na rzecz osób młodych, przed 34 rokiem życia i bezrobotnych (możliwość zatrudnienia poza rolnictwem w gminach objętych badaniem jest jednocześnie najgorzej ocenianym wymiarem badania). Pośrodku skali znalazły się działania podejmowane na rzecz niepełnosprawnych (nieco wyżej) i kobiet (nieco niżej).

Wyżej niż działania na rzecz bezrobotnych i możliwości zatrudnienia oceniane są warunki do prowadzenia działalności gospodarczej w gminach objętych badaniem, jednak i tu oceny negatywne przeważają nad pozytywnymi.

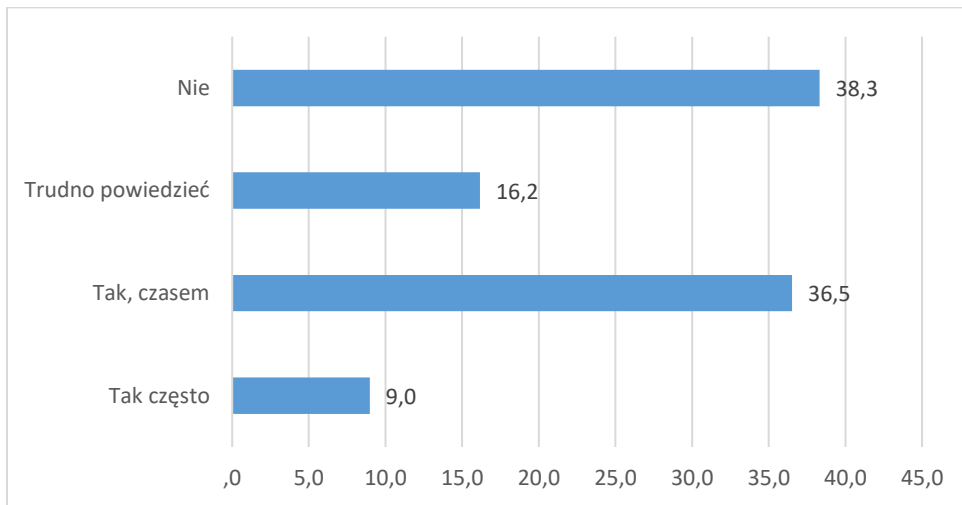
Oferta i infrastruktura kulturalna oceniane są nieznacznie lepiej niż promocja dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki. Sama atrakcyjność turystyczna regionu oceniana jest przeciętnie przez prawie połowę respondentów.

Wykres 5. *Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?*

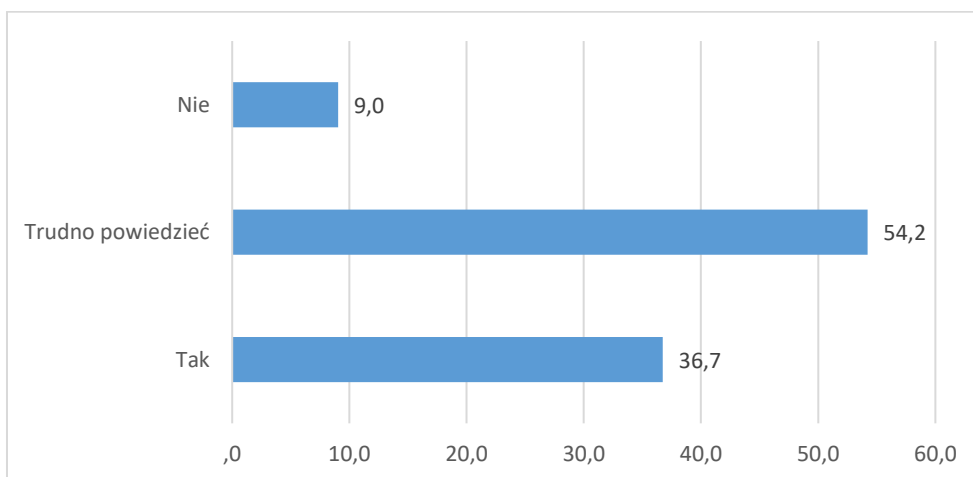
Zadowolenie z warunków życia we własnej gminie deklaruje 37% badanych, z czego niespełna 8 procent ocenia je zdecydowanie dobrze. Przeciwnego zdania jest 22% respondentów, i znowu podobna grupa (7,1%) wyraża tę opinię w sposób zdecydowany. Najczęściej jednak oceniano własne zadowolenia z życia u siebie mało zdecydowanie i ambiwalentnie: ponad 40% respondentów nie zdecydowała się ani na ocenę pozytywną, ani negatywną.

Wykres 6. *Czy Pan/i osobiście korzysta/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?*

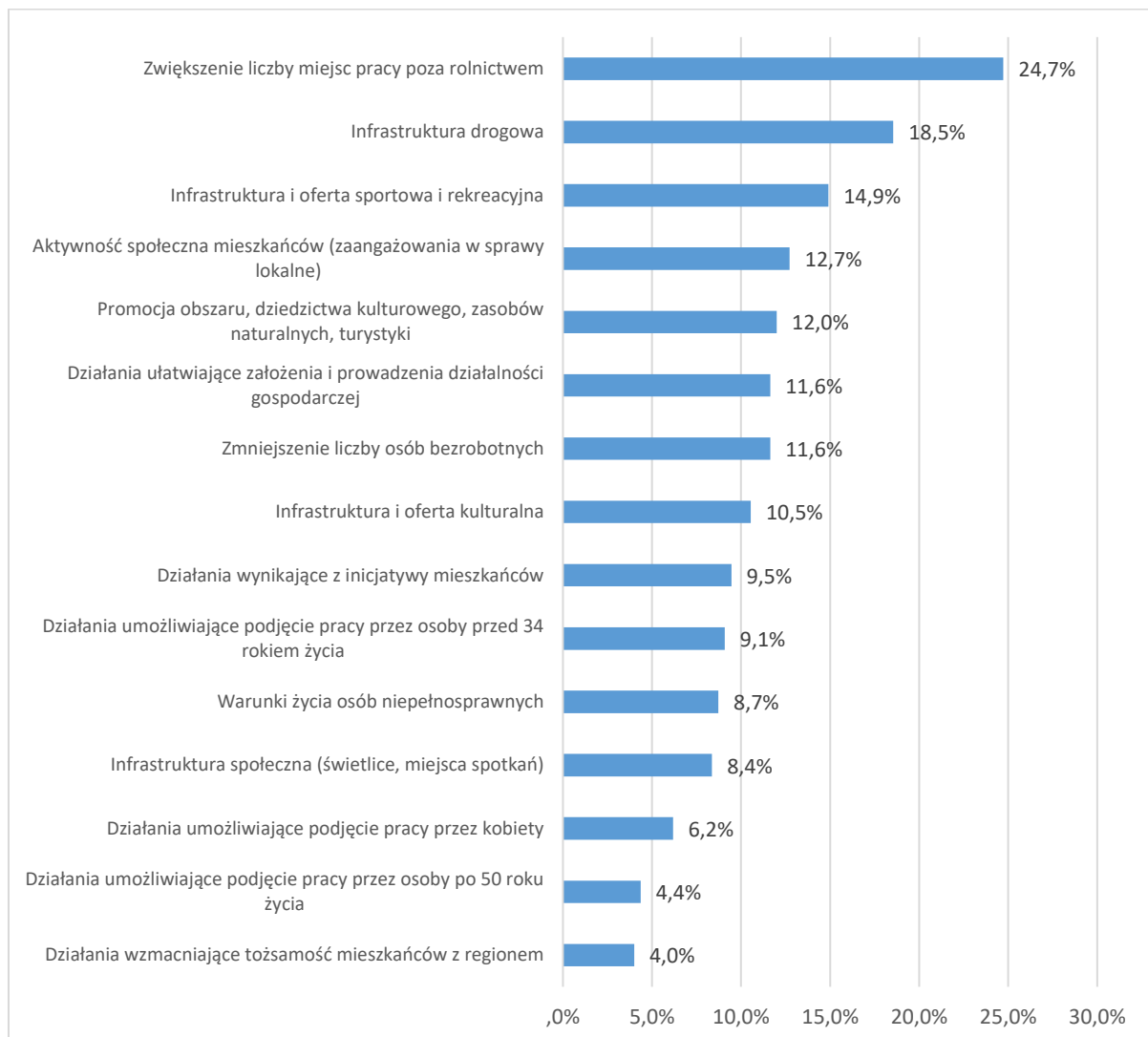

Prawie połowa (45,5%) badanych przynajmniej czasem korzysta z wydarzeń, których organizacja finansowana jest ze środków unijnych. Wciąż jednak duża grupa mieszkańców (ponad 38%) deklaruje, że nigdy nie brała udziału w szkoleniu, spotkaniu czy też festynie sfinansowanych z tego źródła, a ponad 16% nie potrafi odpowiedzieć na tak postawione pytanie.

Wykres 7. *Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?*

Wykres 8. *Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?*

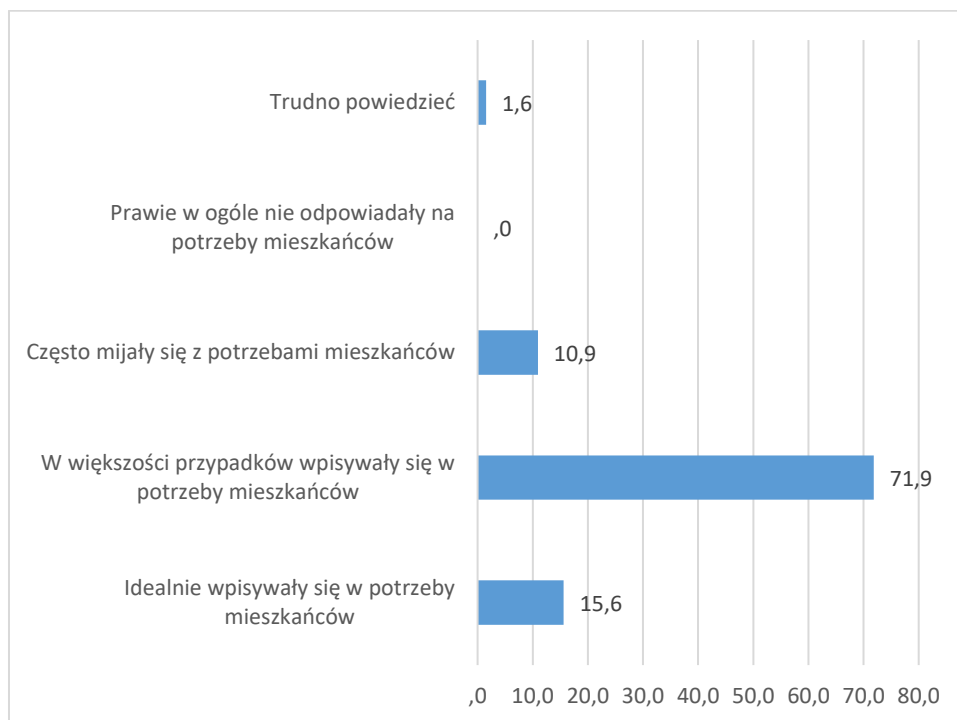

Na pierwszym miejscu spośród obszarów wymagających wsparcia mieszkańcy gmin objętych LSR wskazują zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem. W połączeniu z chęcią wsparcia zmierzającego ku zmniejszeniu liczby bezrobotnych, dodatkowych działań umożliwiających podjęcie pracy przez kobiety, osoby po 50. roku życia i osoby przed 34. rokiem życia na obszary dofinansowania związane z rynkiem pracy wskazuje aż 56% respondentów. Dodatkowe 11,6% wskazuje na działania ułatwiające założenie i prowadzenie własnej firmy.

Co interesujące, dobrze oceniany poziom infrastruktury drogowej oraz infrastruktury i oferty sportowej znalazły się również wysoko na liście priorytetów. Dużo niżej na tej liście plasuje się potrzeba dofinansowania infrastruktury społecznej, świetlic i miejsc spotkań (8,4%), choć sama aktywność społeczna i zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne zebrały nieco więcej głosów (12,7%)

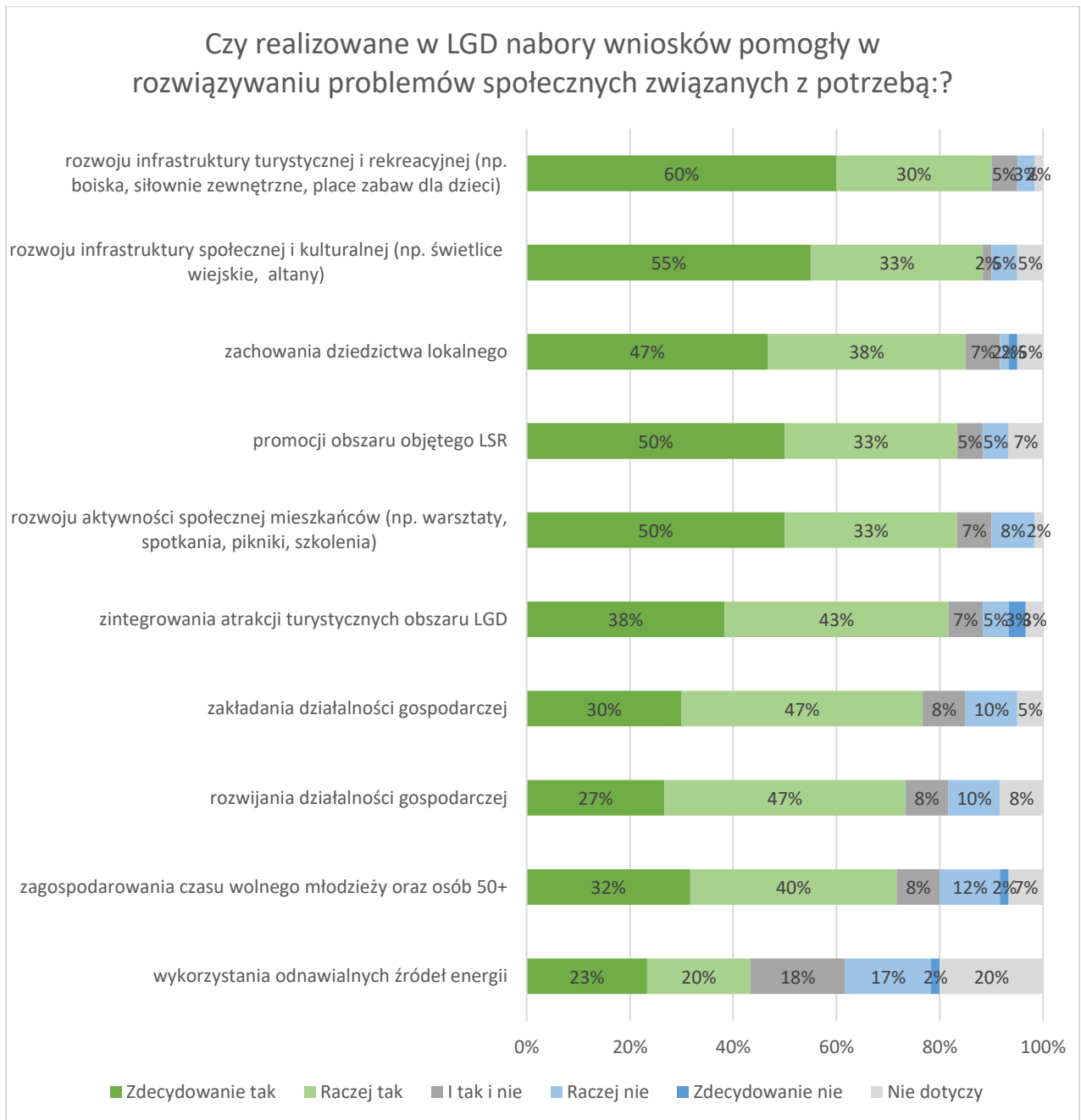
Działania mająca celu promocję potencjału turystycznego (kulturalnego i naturalnego) wskazało jako cel pożądaných inwestycji 12% respondentów, a dodatkowe 4% chce wzmocnić działania ukierunkowane na identyfikację mieszkańców z regionem.

Wykres 9. *Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?*

Nabory wniosków ogłaszane przez LGD zostały przez mieszkańców bardzo pozytywnie ocenione jako wpisujące się w potrzeby mieszkańców, przynajmniej w większości: 87,5% pozytywnych ocen. Głosów negatywnych była naprawdę niewiele, a i te niespełna 11% ocen miały charakter miękkiej.

Wykres 10. *Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z potrzebą:?*

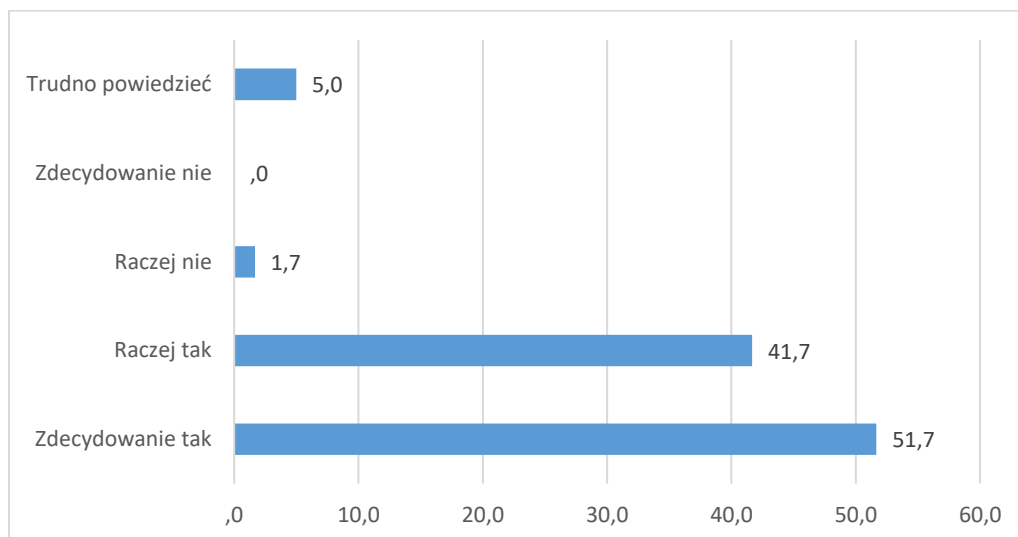

Ocena skuteczności naborów wniosków realizowanych w LGD jest zdecydowanie pozytywna na wszystkich badanych obszarach. Ponad 50% zdecydowanie pozytywnych ocen zebrały realizacje w obszarach rozwoju infrastruktury, zarówno turystycznej i rekreacyjnej jak i społecznej i kulturalnej. Skuteczność w rozwiązywaniu problemów regionu zdecydowanie pozytywnie oceniło 50% respondentów również w obszarach promocji walorów regionu objętego LSR oraz rozwoju aktywności społecznej mieszkańców, wyrażającej się w ich udziale w warsztatach, szkoleniach, spotkaniach czy piknikach. Jednocześnie mniej zdecydowanie

pozytywnie oceniony został obszar poprawy oferty zagospodarowania czasu wolnego dla młodszych i starszych mieszkańców regionu.

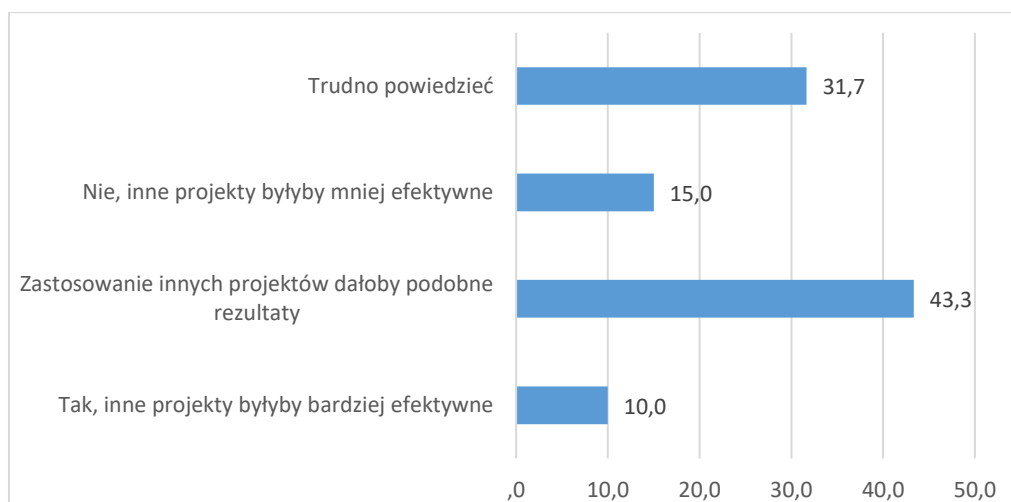
Mimo ogólnie bardzo pozytywnej oceny w obszarach zakładania i rozwijania działalności gospodarczej, w ocenach pozytywnych przeważały głosy na „raczej” niż „zdecydowanie” tak.

Wykres 11. *Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?*

Środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (czyli z korzyścią dla społeczności) w ocenie przytłaczającej większości badanych (93,4%)

Wykres 12. *Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?*

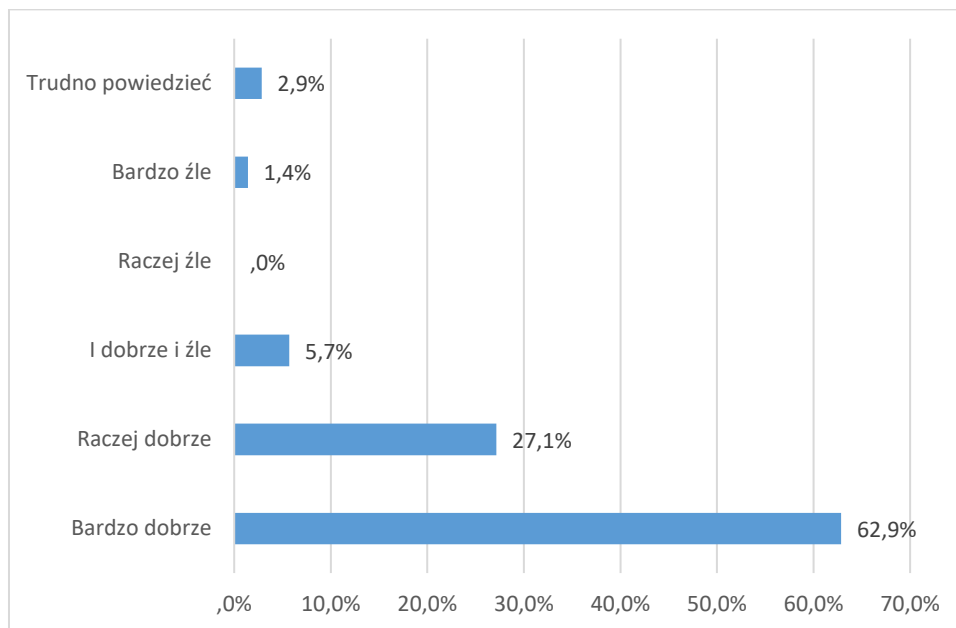

Jednocześnie ankietowani nie są zgodni jeśli chodzi o ocenę, czy za pomocą innych działań można by osiągnąć podobne rezultaty. Jedynie 15% respondentów ocenia stanowczo, że zrealizowane projekty były jedynymi właściwymi działaniami dla osiągnięcia zakładanych rezultatów.

5.3. Funkcjonowanie LGD

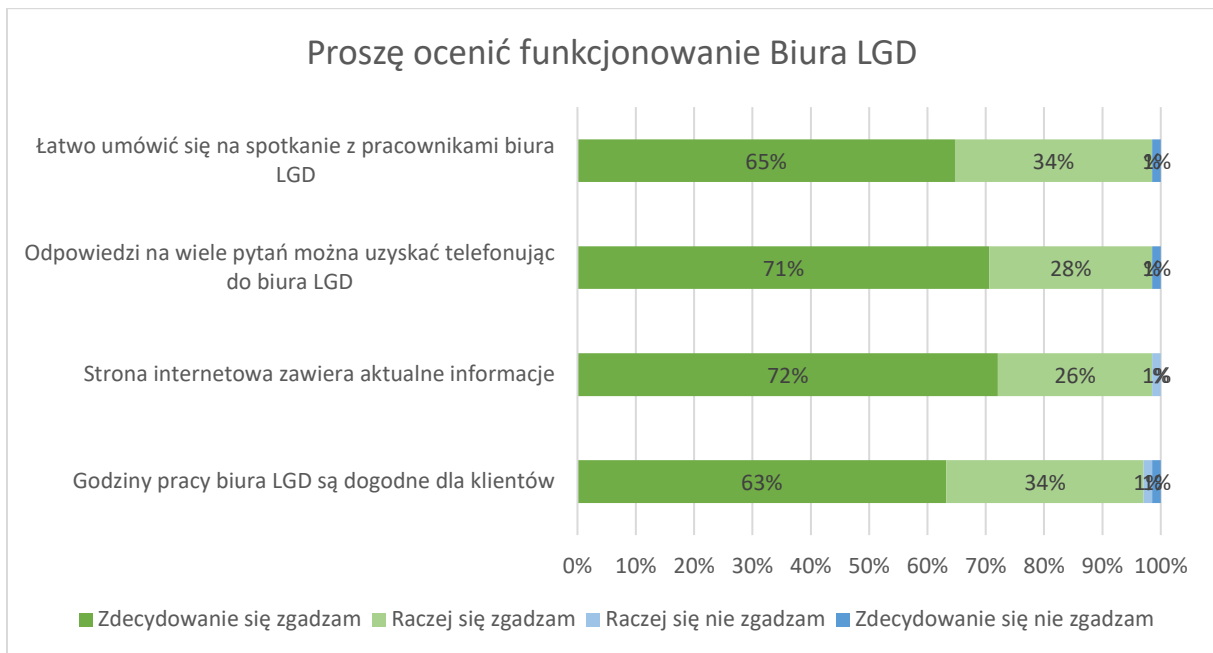
Ocena pracy biura

Wykres 13. *Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa:*

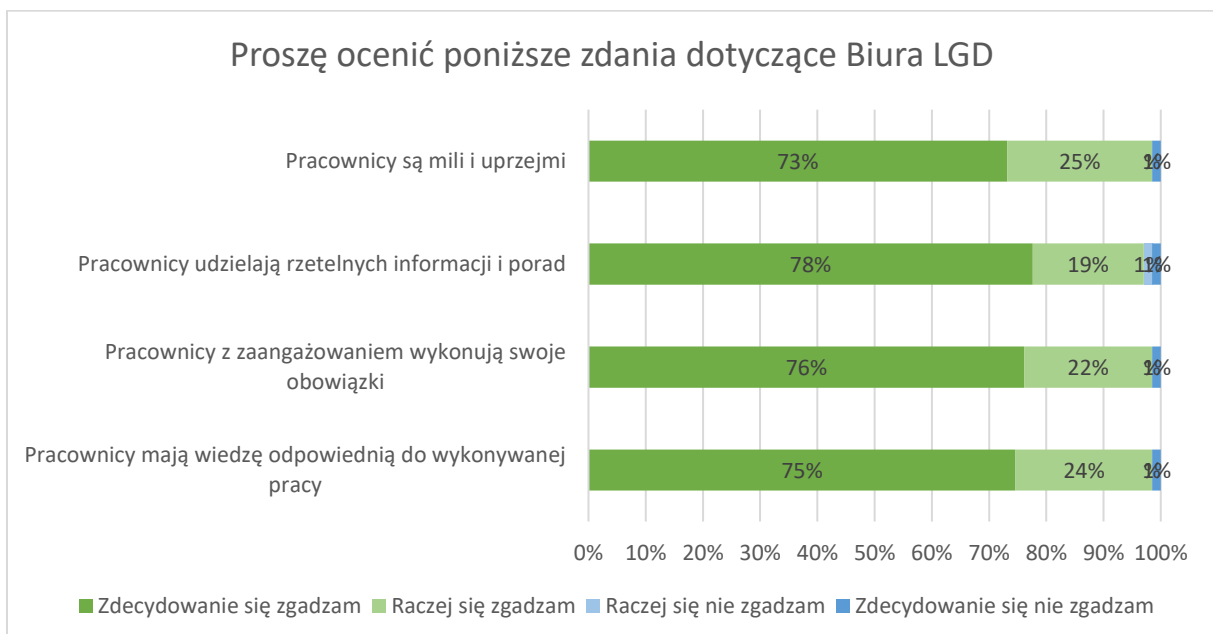
90% ankietowanych ocenia ogólne funkcjonowanie biura LGD „RAZEM” raczej dobrze i bardzo dobrze.

Wykres 14. *Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD*

Bardzo pozytywnie oceniane są różne formy komunikacji biura LGD oraz jego dostępność. W ocenie ankietowanych łatwo jest się umówić na spotkanie w biurze, ale także uzyskać potrzebne informacje drogą telefoniczną lub za pośrednictwem strony internetowej.

Wykres 15. *Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD*

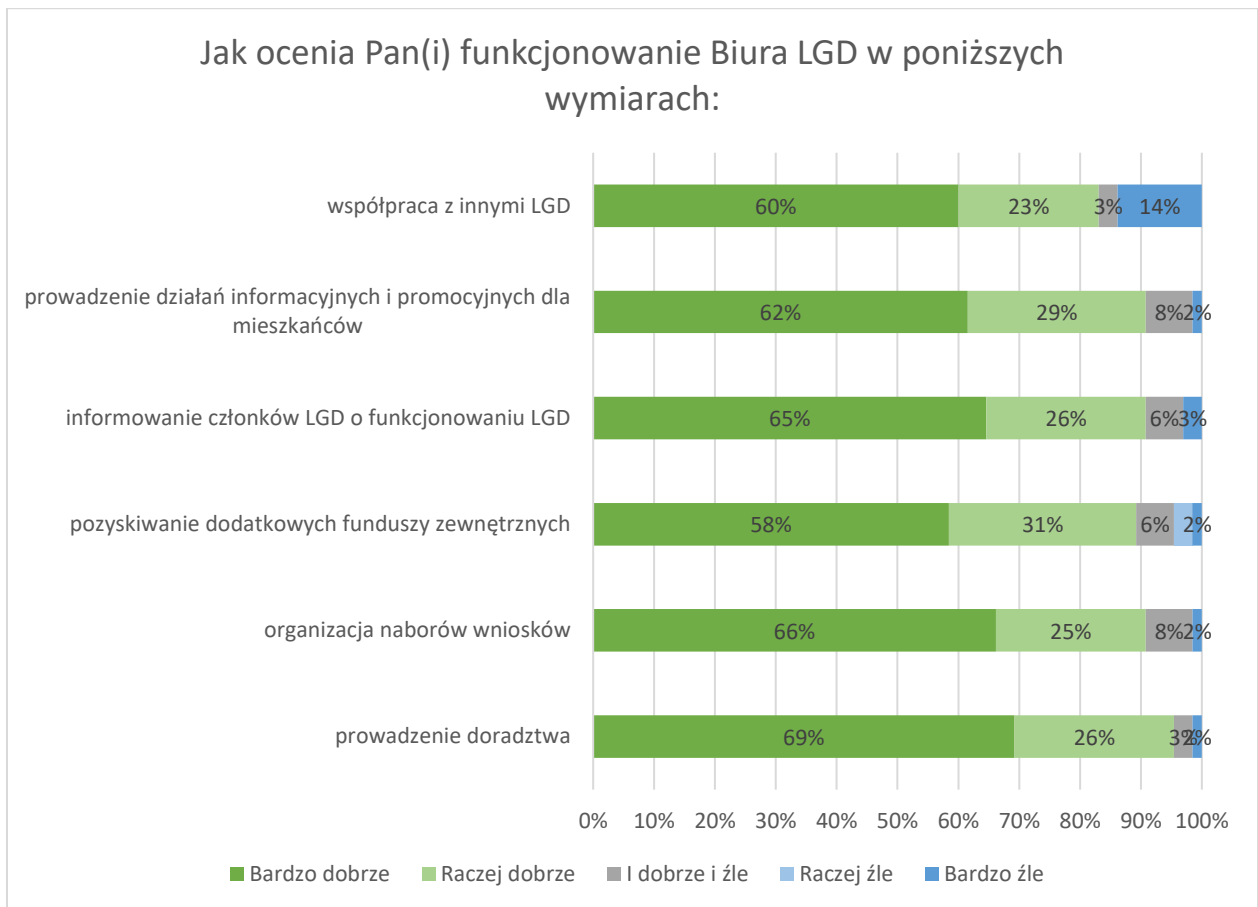

Wysoko również oceniono poziom kompetencji, zaangażowania oraz komunikatywność i uprzejmość pracowników biura.

Wykres 16.

Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach:

Funkcjonowanie biura zostało najwyżej ocenione na wymiarach prowadzonego doradztwa oraz organizacji naborów wniosków. Najgorzej (choć i tak bardzo pozytywnie) oceniono wymiar współpracy Biura z innymi LGD, zaś najmniej zdecydowanie pozytywnych ocen (poniżej 60%) zebrał obszar pozyskiwania przez biuro dodatkowych funduszy zewnętrznych.

Doradztwo biura LGD

Lokalna Grupa Działania zobowiązana jest do udzielania bezpłatnego doradztwa dla osób, które zainteresowane są pozyskaniem dofinansowania. Doradztwa udzielają pracownicy biura LGD, przed i w trakcie naboru wniosków. LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” preferowało w kryteriach wnioskodawców korzystających ze wsparcia szkoleniowego i doradczego świadczonego przez pracowników biura LGD. Doradztwo w biurze LGD dokumentowane było kartą udzielonego doradztwa w zakresie przygotowania wniosku i biznesplanu, natomiast udział w szkoleniu lub spotkaniu informacyjnym potwierdzony jest listą obecności. Każdy uczestnik doradztwa wypełniał ankietę zadowolenia z doradztwa. Do końca 2021 roku zebrano

402 takie ankiety. Zdecydowana większość ocen zawarta w tych ankietach była pozytywna (w nie więcej niż 5 ankietach można znaleźć oceny negatywne).

Metodologia ustalona przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wskazuje jednak na inny sposób liczenia doradztwa. Według tego sposobu LGD udzieliła doradztwa 291 osobom fizycznym oraz 85 instytucjom. Dodatkowo można wskazać, że 147 podmiotów, którym udzielono doradztwa udało się złożyć wniosek, a 89 z nich zawarło umowę na realizację operacji.

Tabela 19. *Doradztwo (2016 – 2021)*

Cecha	liczba
Osoby fizyczne	291
Instytucje	85
Ogółem	376
Liczba podmiotów, które złożyły wniosek o przyznanie pomocy	147
Liczba podmiotów, które zawarły umowę o przyznaniu pomocy	89

Funkcjonowanie organów – Zarząd, Rada, Walne Zebranie Członków

Najważniejszym organem stowarzyszenia jest Walne Zebranie Członków. W okresie realizacji Strategii do końca 2021 roku odbyło się 6 WZC. Najważniejsze kwestie zebrań dotyczyły wewnętrznej sprawozdawczości oraz wyborów do Zarządu i Rady LGD. Liczba członków LGD w latach 2016 – 2021 zmniejszyła się ze 101 do 95 osób.

Trzyosobowy Zarząd LGD spotykał się znacznie częściej. Oprócz bieżącej działalności na posiedzeniach rozważano również propozycje zmiany kryteriów oceny wniosków, zmian w procedurach czy w planie działania. Do głównych zadań Zarządu należało:

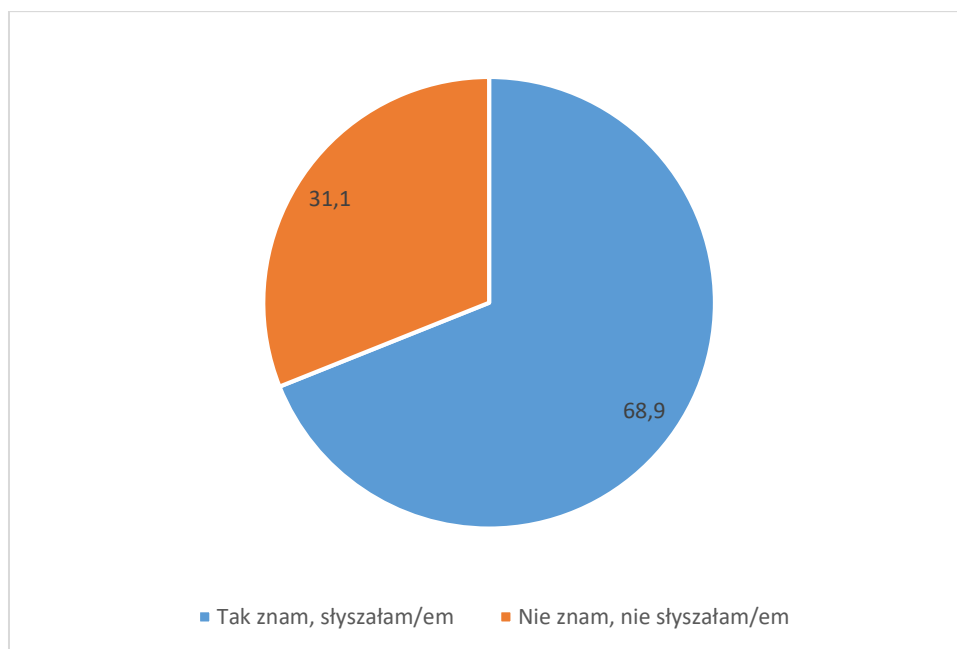
- wspieranie działań na rzecz realizacji lokalnej strategii rozwoju na obszarze poprzez ogłaszanie naborów, podpisywanie umów i realizacja projektów, aktualizacja dokumentów strategicznych i podpisywanie aneksów do umów na realizację LSR.
- promocja obszaru wiejskiego i aktywizacja lokalnego społeczeństwa
- reprezentowanie stowarzyszenia na zewnątrz i działaniem w jego imieniu, tj. decyzja o współudziale w imprezach organizowanych przez gminy członkowskie, w tym ich współfinansowanie, przekazanie gadżetów promocyjnych LGD finansowanych ze środków PROW na nagrody, itp.

- kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia oraz prawidłowym prowadzeniem finansów Stowarzyszenia (przyznanie nagród dla pracowników, zmiana wymiaru czasu pracy, zatrudnienie nowego pracownika, zmiany w lokalnej strategii rozwoju, procedurach, lokalnych kryteriach oraz innych wymaganych przepisami PROW dokumentach celem realizacji LSR, w harmonogramie ogłaszania naborów, planie szkoleń, ogłoszenie naborów, podział nowych środków w LSR, organizacja szkoleń dla pracowników, członków Rady i lokalnych liderów, wprowadzenia załączników do Polityki rachunkowości Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” (ze względu na realizowane dodatkowe projekty), aktualizacją Regulaminu Biura LGD, itp.)
- przyjmowanie nowych członków
- skreślenie z rejestru członków Stowarzyszenia
- ustalanie wysokości składek członkowskich

Rada LGD to organ przewidziany do oceny i wyboru operacji do dofinansowania. Składa się obecnie z 9 osób (wcześniej 11 osób), reprezentantów wszystkich sektorów. Harmonogram spotkań jest ściśle uzależniony od naborów wniosków. Od 2016 roku do końca 2021 roku Rada spotykała się 21 razy.

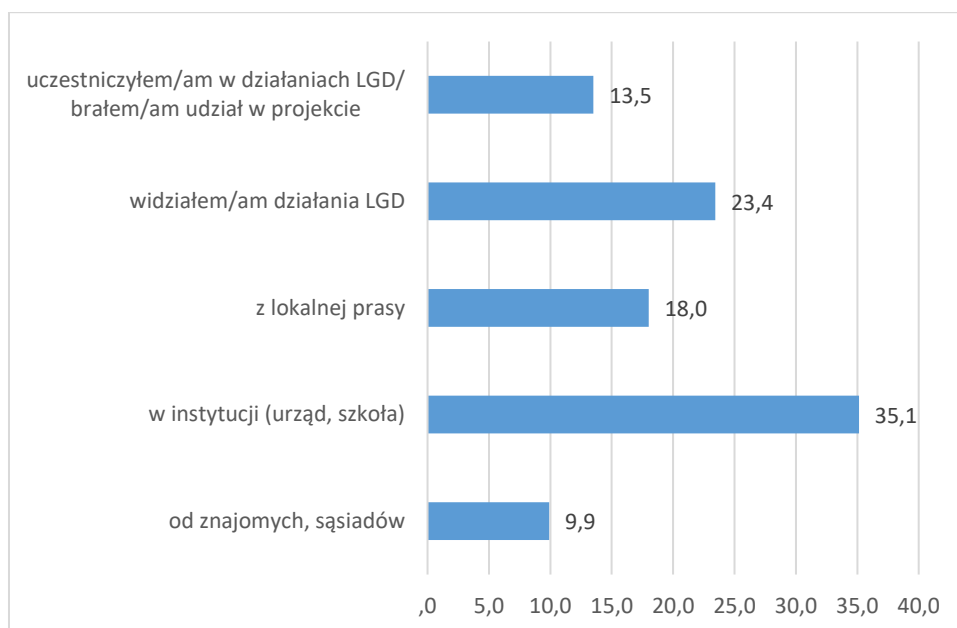
Rozpoznawalność LGD

Wykres 17. *Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”?*

Niemal 70% respondentów zna Lokalną Grupę Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Wykres 18.

W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?

O jej istnieniu największy procent respondentów dowiedział się w urzędzie lub szkole (35%), prawie ¼ ankietowanych wiedzę tę pozyskała bezpośrednio poprzez bycie świadkiem działań prowadzonych przez LGD, a kolejnych 13,5% badanych w takich działaniach uczestniczyło. Najmniej badanych wskazuje „marketing szeptany” jako źródło wiedzy o LGD.

Inne działania LGD

Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” i Gmina Łuków zorganizowała dla miłośników geologii trzy edycje Festiwalu Jurajskiego na terenie Gminy Łuków (2016, 2017 i 2018). Tematem przewodnim Festiwalu jest okres jurajski, z którego pochodzą pokłady czarnego iłu zalegające na terenie gminy Łuków, zawierające skamieniałe muszle amonitów – wymarłych mięczaków morskich. W programie było m.in. spotkanie z dinozaurom, prelekcje i konkursy tematyczne z nagrodami, pokaz mody ekologicznej, stoiska, w tym geologiczno – przyrodnicze, wernisaże rzeźby, gry, zabawy i niespodzianki dla dzieci oraz losowanie nagrody głównej wśród uczestników Festiwalu. II edycja Pikniku Jurajskiego „ŁUKOWSKIE AMONITY” nominowana została do IV Plebiscytu Kryształowych Magnesów do wydarzenia roku w powiecie łukowskim i zakwalifikowała się do II etapu konkursu.

Lokalna Grupa Działania „RAZEM” we współpracy z Muzeum Henryka Sienkiewicza w Woli Okrzejskiej oraz Wójtami wszystkich gmin obszaru LGD zorganizowała w 2016 r. RAJD ROWEROWY do Woli Okrzejskiej – miejsca urodzin Henryka Sienkiewicza. Impreza miała charakter otwarty. Punkty startowe zlokalizowane były na terenie wszystkich gmin, stąd nazwa rajdu „gwiazdzisty”. Trasy rajdu przebiegały przez miejscowości związane z jego życiem i twórczością i prowadziły do Woli Okrzejskiej, z której wszyscy uczestnicy wyruszyli na kopiec

Henryka Sienkiewicza w Okrzei i powrócili na uroczyste zakończenie rajdu w parku przy Muzeum Henryka Sienkiewicza w Woli Okrzejskiej. Aby prawidłowo ukończyć rajd każdy uczestnik musiał przejechać samodzielnie minimum jedną całą trasę rajdu oraz udzielić prawidłowej odpowiedzi na jedno pytanie z zakresu życia i twórczości H. Sienkiewicza. Wśród wszystkich uczestników, którzy prawidłowo ukończyli rajd zostały rozlosowane atrakcyjne akcesoria rowerowe. Zorganizowano również konkurs sołectw związanych z życiem i twórczością H. Sienkiewicza, zwiedzanie Muzeum, bicie pamiątkowych monet, konkurs wiedzy o Sienkiewiczu dla uczestników rajdu, rowerowy tor przeszkód, znakowanie rowerów, pokaz tresury psów, warsztaty, gastronomia, itp. Inicjatorami rajdu rowerowego była nieformalna grupa nauczycieli w-f z Gminy Krzywda, której LGD na organizację rajdu rowerowego napisało wniosek i pomogło uzyskać dofinansowanie w ramach projektu „Lubelskie Lokalnie Mikrodotacje FIO” dofinansowanego ze środków Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. Ponad 400 uczestników pokonało od kilkunastu do kilkudziesięciu kilometrów, a niektórzy nawet ponad 100. Punktem kulminacyjnym rajdu był wspólny przejazd z muzeum w Woli Okrzejskiej na Kopiec Sienkiewicza i do kościoła w Okrzei. Porządku pilnowali strażacy z OSP Okrzeja oraz Wola Okrzejska. Festyn zakończyły występy zespołów ludowych „Kłoczewiaczy” i „Świderzanki” oraz wspólne śpiewanie przy akompaniamencie miejscowej mistrzyni akordeonu – Pani Krystyny Walaszek.

W sezonie dożynkowym Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” rokrocznie uczestniczy w kilku gminach członkowskich w tym święcie. Na stoisku można dowiedzieć się o działalności LGD i możliwościach pozyskania środków finansowych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Dodatkowo pracownicy LGD co roku urozmaicają stoisko ciekawymi konkursami, zazwyczaj promującymi walory kulturowe, historyczne, przyrodnicze obszaru LGD „RAZEM”, na których można wygrać: grę planszową „Na szlaku Ziemi Łukowskiej”, karcianą typu dobble, książkę kucharską i inne materiały opracowane przez stowarzyszenie.

5.4. Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju

Realizacja rzeczowa – stan na 31.12.2021 r.

Wskaźniki rozliczane są w LGD na dwóch poziomach. Pierwszy zakłada podpisanie umów na realizację operacji i przypisanych do niej wskaźników. Drugi to faktyczne, końcowe rozliczenie operacji. Na podstawie tabeli postępu rzeczowego (na koniec ostatniego, pełnego roku rozliczeniowego) w większości przedsięwzięć osiągnięto wskaźniki produktu na poziomie podpisanych umów, a znacząca część na poziomie funduszy wypłaconych. Jedynym przedsięwzięciem, które w tabeli ma zerowy wskaźnik to *Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem potencjału turystycznego i kulturowego* w kwestii utworzenia centrum informacji turystycznej. Wiemy jednak, że działanie to realizowane w formie operacji własnej

jest obecnie na takim etapie, który nie pozostawia wątpliwości co do ostatecznie pozytywnego zakończenia operacji i rozliczenia projektu. Do realizacji w 2023 r. pozostaje również projekt współpracy, którego realizacja również nie jest zagrożona. Jedynym realnym zagrożeniem osiągnięcia wszystkich wskaźników na poziomie płatności jest niepewność co do możliwości realizacji poszczególnych operacji przez beneficjentów. Niestety możliwości wpływu LGD na realizowalność operacji na tym etapie jest niewielka i pozostaje jedynie czekać na pozytywne rozstrzygnięcia w UMWL.

Tabela 20. Postęp rzeczowy (stan na 31.12.2021 r.)

Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Jednostka miary	Stan docelowy	Realizacja (%)	
				Umowy	Płatności
Rozwój istniejących mikro i małych firm z poszanowaniem walorów środowiska naturalnego	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	5	80,00	20,00
	Liczba operacji w ramach których wykorzystano rozwiązania przyjazne środowisku	szt.	4	100,00	25,00
	Liczba operacji które założyły podniesienie kompetencji beneficjentów/ pracowników	szt.	2	200,00	50,00
Podejmowanie działalności gospodarczej przyczyniającej się do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	36	63,89	47,22
	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa przez osoby z grup defaworyzowanych	szt.	32	71,88	53,13
Rozwój miejsc spotkań i integracji mieszkańców wzmacniających kapitał społeczny	Liczba wspartych miejsc spotkań i integracji mieszkańców	szt.	15	66,67	33,33
	Liczba podmiotów wspartych w ramach wzmocnienia kapitału społecznego	szt.	18	66,67	0,00

Kultywowanie lokalnych tradycji i historii	Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	szt.	5	100,00	100,00
	Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego ukierunkowanych na innowacje	szt.	6	100,00	100,00
Działania informacyjne, szkoleniowe i aktywizujące prowadzone przez Biuro LGD	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD	osobodzień	108	100,00	100,93
	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	szt.	374	100,00	98,40
	Liczba publikacji i innych metod związanych z realizacją planu komunikacji	szt.	19	100,00	84,21
	Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców	szt.	23	100,00	139,13
	Liczba szkoleń	szt.	18	100,00	88,89
	Liczba konferencji/targów/prezentacji (odbywających się poza terenem LGD) z udziałem przedstawicieli LGD	szt.	1	100,00	0,00
Rozwój przedsiębiorczości w zakresie turystyki, rekreacji, kultury i przetwórstwa	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejących przedsiębiorstw	szt.	7	100,00	71,43
		szt.	4	150,00	100,00

Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem potencjału turystycznego i kulturowego	Liczba operacji które założyły podniesienie kompetencji beneficjentów/pracowników				
	Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	1	400,00	400,00
	Liczba inicjatyw promujących obszar LGD (Liczba wydarzeń/imprez)	szt.	2	100,00	100,00
	Liczba centrów informacji turystycznej	szt.	1	0,00	0,00
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej	szt.	5	80,00	40,00
	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (konkurs)	szt.	52	84,62	67,31
Rozwój infrastruktury i usług w zakresie turystyki i rekreacji	Liczba usług związanych z zakupem nowego sprzętu z zakresu turystyki i rekreacji	szt.	3	100,00	100,00
	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (projekt grantowy)	szt.	8	137,50	137,50
	Liczba usług związanych z zakupem nowego sprzętu z zakresu turystyki i rekreacji (projekt grantowy)	szt.	1	100,00	100,00

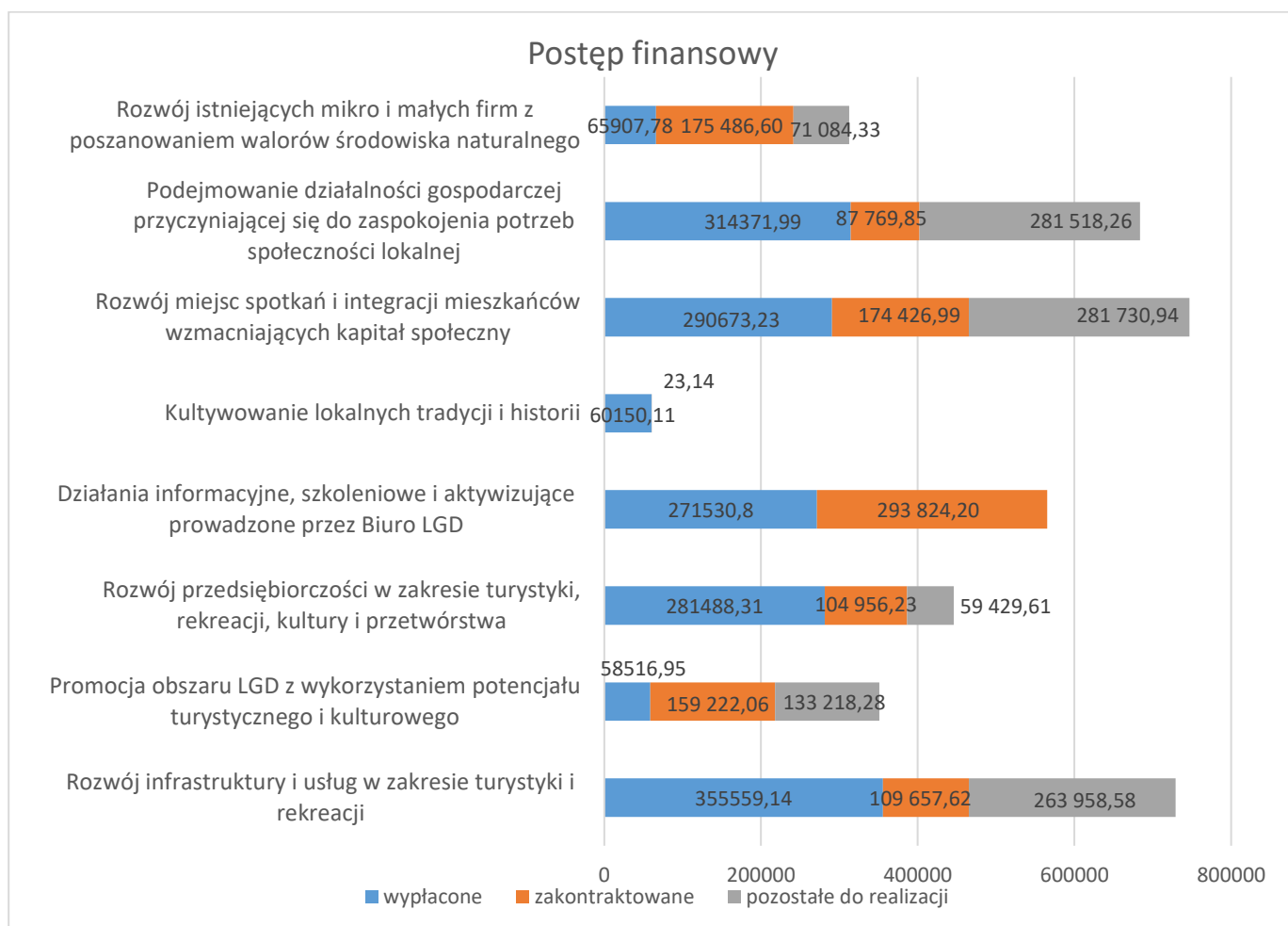
Odzwierciedleniem postępów rzeczowych jest postęp finansowy. Jak widać część operacji jest już rozliczona, część wnioskodawców podpisała umowy i realizuje projekty, a część czeka

jeszcze na przeprowadzenie naborów (rozliczenie finansowe również prezentowane jest na koniec 2021 roku, mimo, że wiemy już, że większość pozostałych funduszy jest już zakontraktowana). Mimo, że nie widać zagrożenia dla pełnej końcowej realizacji wszystkich przedsięwzięć widać, że przed LGD stoją wyzwania ukończenia trzech przedsięwzięć: *Podjęcie działalności gospodarczej przyczyniającej się do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej* oraz *Rozwój miejsc spotkań i integracji mieszkańców wzmacniających kapitał społeczny* i *Rozwój infrastruktury i usług w zakresie turystyki i rekreacji*. Szczególnie, że po wyborze operacji do dofinansowania wpływ LGD na realizowalność operacji jest znacząco ograniczona – czy to ze względu na niekompetencję wnioskodawcy (dotyczy *Podjęcie działalności gospodarczej przyczyniającej się do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej*) czy to z uwagi na dynamicznie rosnące ceny towarów i usług z powodu rekordowej inflacji (dotyczy *Rozwoju ogólnodostępnej infrastruktury rekreacyjnej*). Poniższy wykres prezentuje również wizualnie jakie nakłady planowane były na poszczególne przedsięwzięcia.

Postęp finansowy

Wykres 19. *Postęp finansowy (stan na 31.12.2021 r.)*

Plan komunikacji i plan szkoleń

Ambitny plan szkoleń został zrealizowany w pełnym zakresie. Uwagę zwraca brak jakichkolwiek szkoleń w 2020 roku. Wynikało to z obostrzeń w zakresie bezpośredniej komunikacji powiązanych z ogłoszoną pandemią. Tabela prezentuje również, że większe nasilenie liczby szkoleń odbyło się na początku realizacji Strategii, wtedy gdy niepewność co do sposobu procedowania była wyższa. Z czasem szkolenia zmieniły charakter na mniej administracyjny, a bardziej nakierowany na rozwój kompetencji animacyjnych.

Tabela 21. *Realizacja planu szkolenia*

Zakres tematyczny szkolenia	Planowany termin realizacji szkolenia						Realizacja szkoleń do XII 2021
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Szkolenie nt. zakresu LSR (uwzględniające elementy aktualizacji LSR), zasad wdrażania zasad dokonywania oceny i wyboru operacji do dofinansowania w ramach wdrażania LSR (konkurs, granty, operacja własna LGD)	11 osobodni	11 osobodni	11 osobodni	1 osobodzień	-	18 osobodni	zrealizowane
Szkolenie nt. procedur naborów i kryteriów wyboru stosowanych przy wdrażaniu LSR wraz ze szkoleniem nt. przestrzegania udziału grup interesów w posiedzeniach Rady i konsekwencjami przekroczenia dopuszczalnych udziałów (warsztaty z symulacją posiedzenia Rady)	14 osobodni	-	-	-	-	-	zrealizowane
Zasady wdrażania Poddziałania 19.2, w tym wypełniania dokumentacji aplikacyjnej do wsparcia w ramach konkursu na wybór operacji z zakresu wdrażania LSR (konkurs, granty, operacja własna LGD)	7 osobodni	-	2 osobodni	3 osobodni	-	-	zrealizowane

Zasady prawidłowego monitorowania, rozliczenia i ewaluacji LSR/realizacji planu komunikacji	-	1 osobodzień	-	-	-	1 osobodzień	zrealizowane
Turystyka na obszarach wiejskich	-	-	-	1 osobodzień	-	-	zrealizowane
Szkolenie połączone wizytą studyjną procedura i metodyka oceny operacji w ramach wdrażania LSR – dobre praktyki w zakresie wdrażania LSR na lata 2014-2020	-	-	28 osobodni	-	-	-	zrealizowane
SZKOLENIA:							
Innowacje społeczne – rola animacji i animatorów	-	3 osobodni	-	-	-	-	zrealizowane
Sztuka prezentacji i występów publicznych							
Kreowanie pozytywnego wizerunku LGD							
Współpraca i komunikacja jako niezbędne elementy rozwoju społeczności lokalnych	-	-	-	28 osobodni	-	-	zrealizowane
Zasady wdrażania Poddziałania 19.2, w tym wypełniania dokumentacji aplikacyjnej do wsparcia w ramach konkursu na wybór operacji z zakresu wdrażania LSR (konkurs, granty, operacja własna LGD)	-	-	-	-	-	2 osobodni	zrealizowane
Zasady przetwarzania danych osobowych w świetle RODO i przepisów prawa krajowego w organizacjach pozarządowych	-	-	-	-	-	1 osobodzień	zrealizowane

Plan komunikacji obejmował z jednej strony działania informacyjne dla wnioskodawców w związku z ogłaszaniem konkursami, a z drugiej aktywizację mieszkańców obszaru LGD. W pierwszym wymiarze organizowano *Spotkania informacyjno-promocyjne – nt. działalności LGD, głównych założeń LSR oraz możliwości pozyskiwania środków w ramach realizacji LSR* oraz omawiane wcześniej doradztwo. W ramach tych działań informowano również o efektach wdrażania funduszy i postępach realizacji Strategii. W tym miejscu warto podkreślić, że LGD na bieżąco diagnozowała stan opinii mieszkańców na temat warunków życia w gminach ale również jakości działania samego stowarzyszenia.

Działania aktywizujące mieszkańców to między innymi:

- Szkolenie pn. „Integracja lokalnych społeczności i aktywizacja mieszkańców do wspólnych działań”;
- Zdobienie pisanek i konkurs pt. „Najpiękniejsza pisanka wielkanocna”, konkurs, w którym uczestniczyło 108 osób;
- Lubelska Majówka w Centrum Wystawienniczo – Konferencyjnym Targów w Lublin;
- Prezentacja i warsztaty World Café „Partnerstwo w praktyce”, Centrum Społeczno-Kulturalne w Starych Kobiałkach, w których uczestniczyły 92 osoby.
- Konkurs „Najciekawsza inicjatywa Ziemi Łukowskiej” - I edycja konkursu - 16 inicjatyw
- Konkurs „Na Szlaku Ziemi Łukowskiej – rozgrywki z użyciem gry planszowej”,
- Konkurs „Jak spędzacie wolny czas z dziećmi” z udziałem 86 osób
- Konkurs „Najciekawsza inicjatywa Ziemi Łukowskiej” - II edycja konkursu - 8 inicjatyw ;
- Warsztaty „Dzika Kuchnia”;
- Konkurs „Najciekawsza inicjatywa Ziemi Łukowskiej” – III edycja konkursu – 10 inicjatyw.

Opis projektów współpracy

LGD, na koniec 2021 roku, przeprowadziła 3 projekty współpracy (czwarty jest obecnie w realizacji). Tak znacząca liczba wskazuje na bardzo dobre wykorzystanie dodatkowych możliwości jakie daje ta forma realizacji projektów. W pierwszym z projektów, pod tytułem *Akademia smaku ziemi zamojskiej, włodawskiej i łukowskiej*, uczestniczyły 3 LGD: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Zamojska”, Stowarzyszenie „Poleska Dolina Bugu”, Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”. W ramach operacji zorganizowano i przeprowadzono 10 warsztatów kulinarnych, szkolenie z zakresu komercjalizacji produktu lokalnego, zakładania działalności odpłatnej i/lub gospodarczej; wydana została publikacja książka kucharska „Akademia smaku ziemi łukowskiej”, zakupiono materiały promocyjne oraz zorganizowano wyjazd studyjny będący uzupełnieniem szkolenia z zakresu komercjalizacji produktu lokalnego. W zakresie wizyty studyjnej w ramach „DOBRYCH PRAKTYK” przeprowadzona została prelekcja w dworku Kossaków w Kośminie (Izba Produktu Lokalnego), a także wizyta w czterech obiektach tj. mikrofirmach przetwórczych

(„Manufaktura Różana”, „Moje Owoce”, „Skarby Natury”) oraz rękodzieło „Siedlisko Małgorzaty”.

Drugi z projektów to międzynarodowy *Promocja i Turystyka*. Obejmował współdziałanie 7 LGD „Roztocze Tomaszowskie”, „Ziemia Biłgorajska”, „Ziemia Chełmska”, „Lepsze Jutro”, „RAZEM”, „Nasze Roztocze”, „Ziemia Zamojska”. W ramach projektu przeprowadzono dwie wizyty studyjne służące poznaniu i zaprezentowaniu dobrych praktyk. Pierwsza odbyła się do partnera z Niemiec LEADER-Aktionsgruppe Nordschwarzwald, a druga na obszar LGD „Zielony Pierścień”. Dodatkowo w ramach projektu opublikowano *Przewodnik turystyczny po obszarze działania LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYTSZŁOŚCI”*, zorganizowano 2 warsztaty kulinarne i pozyskano materiały reklamowe. Opracowano też i wdrożono narzędzia informatyczne: aplikacja internetowa – „spacer wirtualny” po obszarze LGD „RAZEM”; aplikacja na smartfona („spacer wirtualny 3D” w smartfonie) oraz zakupiono okulary 3D Virtual Reality Glasses.

Trzeci z projektów współpracy (START I) obejmował 2 instytucje: LGD „RAZEM”, LGD „Zapiecek”. W ramach projektu wybudowano 5 obiektów architektury i małej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej przy Szlaku Ziemi Łukowskiej. Opracowano również materiały promocyjne: gra karciana typu „dobble” z atrakcjami turystycznymi Szlaku Ziemi Łukowskiej; kolorowanka promująca walory turystyczne Szlaku Ziemi Łukowskiej; kalendarz ścienny oraz przeprowadzono rebranding identyfikacji Szlaku Ziemi Łukowskiej.

Obecnie realizowany, czwarty projekt współpracy, również z LGD „Zapiecek” obejmuje 10 obiektów małej architektury lub infrastruktury na Szlaku Ziemi Łukowskiej oraz opracowanie i zakup materiałów promocyjnych. Zaplanowano również wyjazdy studyjne po Szlakach Ziemi Łukowskiej i Greenways oraz nagranie filmu promocyjnego.

6. Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)

Tabela 22. Cel ogólny nr 1

1.0	CEL OGÓLNY 1	Konkurencyjna gospodarka i stworzone miejsca pracy poza rolnictwem				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2014 rok	plan 2024 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
W1.0	Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności		szt.	607	630	Dane statystyczne GUS
	Liczba osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym		%	7,2	7	Dane statystyczne GUS

Rozliczenie wskaźników oddziaływania odpowiadających poszczególnym celom głównym musi uwzględniać fakt, że realizacja obecnej strategii została przedłużona do 2024 roku. Dlatego poniższe informacje stanowią jedynie przyczynek do pełnego rozliczenia wskaźników po całkowitym zakończeniu i rozliczeniu wszystkich operacji. Niemniej już teraz można wskazać, że niektóre ze wskaźników oddziaływania zostały już osiągnięte. W Strategii założono, że liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON wzrośnie po zakończeniu interwencji do 630. Dane za 2020 roku wskazują, że liczba takich podmiotów to 757. Tak więc w dokumencie założono wzrost o 4%, a do tej pory zanotowano wzrost o 20%. Podobnie pozytywne zmiany dotyczyły liczby bezrobotnych. Wskaźnik udziału osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym wyniósł do 2020 roku 3,35, a prognozowano spadek jedynie do poziomu 7 (planowano spadek o 3%, a rzeczywisty wyniósł 52%).

Tabela 23. Cel ogólny nr 2

2.0	CEL OGÓLNY 2	Świadome i aktywne społeczeństwo dysponujące odpowiednim zapleczem kulturowym i społecznym				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2014 rok	plan 2024 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
W 2.0	Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców		szt.	28	29	Dane statystyczne GUS
	Wzrost poczucia tożsamości z miejscem zamieszkania LGD o 10%		osoba	3 000	3 300	Badanie ankietowe mieszkańców LGD

W przypadku celu ogólnego numer 2 zaplanowano wzrost liczby organizacji pozarządowych. Wskaźnik liczby NGO na 10 tys. mieszkańców wyniósł w 2020 roku 33. Zanotowano w takim razie wzrost o 3%, a rzeczywisty wyniósł 12%. Nie można obecnie rozliczyć drugiego wskaźnika ponieważ wymagałoby to zakończenia realizacji badań ankietowych, a będą one zbierane do 2024 roku.

Tabela 24. Cel ogólny nr 3

3.0	CEL OGÓLNY 3	Zintegrowana Ziemia Łukowska atrakcyjna turystycznie				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2014 rok	plan 2024 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
W3.0	Odsetek liczby turystów polskich i zagranicznych korzystających z obiektów hotelowych i pozostałych obiektów turystów do liczby mieszkańców obszaru LGD		%	0,1	0,8	Dane statystyczne GUS

W przypadku ostatniego z celów ogólnych nie można pozyskać wiarygodnych informacji ponieważ GUS nie wspiera już obliczania takiego wskaźnika. Inne źródła będą wymagać zaangażowani LGD, ale odbędzie się to dopiero po zakończeniu wdrażania strategii w drugiej połowie 2024 roku.

Ocena wpływu na kapitał społeczny

Działania LGD w znaczący sposób nakierowane były na wzmacnianie kapitału społecznego. Przedsięwzięcie *Rozwój miejsc spotkań i integracji mieszkańców wzmacniających kapitał społeczny* skoncentrowane było na stworzenie dobrych warunków do integracji i aktywizacji mieszkańców. Wszystkie działania nakierowane na powstawanie infrastruktury i ostatecznym kontekście miały na celu rozwój kompetencji społecznych i wzmocnienie integracji. Również te operacje, które dotyczyły szerzenia lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego wspierały budowanie społeczeństwa obywatelskiego i wspólnej tożsamości.

Lokalna Grupa Działania w ramach realizacji Strategii korzystała z grantów jako formy realizacji operacji. To narzędzie pozwala nie tylko na osiągnięcie wskaźników produktu i rezultatu ale wydatnie wspiera funkcjonowanie wszystkich organizacji zaangażowanych w wykonywane zadanie. Organizacje pozarządowe pisząc wnioski, wykonując zadanie i rozliczając je wzbogacają swoje zasoby wiedzy i doświadczenia. Ma to ogromne znaczenie w budowaniu kapitału społecznego i tworzenia zasobów do kolejnych wspólnych projektów. Należy jednak w tym miejscu wspomnieć o kosztach jakie wiążą się z całym procesem grantowym. Wszystkie działania wymagają nie tylko determinacji samych organizacji pozarządowych, ale ciągłego wsparcia ze strony pracowników biura LGD a czasami pomocy samorządów (dzierżawa działki/świetlicy).

Trudno na tym poziomie realizacji strategii wypracować jasne scenariusze dalszego postępowania w zakresie budowania kapitału społecznego na obszarze LSR. Z jednej strony widać duże zapotrzebowanie na wsparcie dla organizacji pozarządowych i lokalnych liderów z drugiej działania napotykać na małą aktywność mieszkańców. Wyraźnie widoczny jest również schemat, w którym ograniczona grupa osób jest aktywna w wielu przedsięwzięciach.

Przedsiębiorczość

Zgodnie z ogólnymi zasadami LGD zaplanowała ponad połowę swojego budżetu jako wsparcie dla przedsiębiorczości. Składały się na to premie na podejmowanie działalności gospodarczej oraz dotacje na rozwijanie działalności. W ramach pierwszego przedsięwzięcia założono wsparcie dla 36 nowych przedsiębiorstw. Rozwijanie działalności na zasadach ogólnych to 5 wspartych przedsiębiorstw oraz 7 ukierunkowanych na turystykę, rekreację, kulturę lub przetwórstwo.

Większość z zaplanowanych przedsięwzięć jest na etapie realizacji, a niebawem uda się osiągnąć wszystkie wskaźniki. Jedynym realnym zagrożeniem jest niepewność związana

z dokończeniem realizacji poszczególnych operacji w warunkach dużej inflacji, niepewności gospodarczej oraz problemów z dostępnością maszyn i materiałów.

Doświadczenia LGD ze wspieraniem przedsiębiorczości wskazują na dużo lepsze wykorzystanie premii na zakładanie działalności gospodarczej jako skutecznego narzędzia rozwoju. W przypadku rozwijania działalności problemy dotyczą wielu aspektów. Forma refundacji i wysokiego wkładu własnego preferowały większych i bogatszych przedsiębiorców. Małe, wiejskie firmy nie mogły sobie pozwolić na zamrożenie funduszy w przedsięwzięcie, szczególnie, gdy proces oceny, wdrażania i rozliczenia projektów był mocno wydłużony. Czas ten nie sprzyjał również efektywnemu planowaniu wydatków w warunkach szybko zmieniających się cen jak i dostępności towarów. W warunkach niskiego bezrobocia, z jakim mamy do czynienia na terenie LSR utrudnieniem była konieczność zatrudnienia dodatkowych pracowników. Na koniec warto wspomnieć o biurokracji oraz skomplikowaniu wniosku o dofinansowanie. Ilość dokumentów i zawichość procedur powodowała, że znacząca część przedsiębiorców korzystała z odpłatnej pomocy firm konsultingowych, które nie zawsze prawidłowo wywiązywały się z obowiązków.

Obecne warunki przyznawania dofinansowania zdecydowanie preferują formę dotacji na podejmowanie działalności gospodarczej kosztem rozwijania. Trudno jednak przewidzieć jakie zmiany zostaną wprowadzone w kolejnym okresie programowania. Nie ulega jednak wątpliwości, że wsparcie dla przedsiębiorczości pozostanie istotnym elementem kolejnej strategii.

Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Strategia wyraźnie wskazuje, że region LGD jest atrakcyjny turystycznie. Z tego też powodu część przedsięwzięć zawierała uszczegółowienie zakresu o działania z zakresu turystyki i dziedzictwa kulturowego. Dotyczyło to rozwoju przedsiębiorczości oraz rozwoju infrastruktury. Niestety mimo tak wyraźnego nakierowania Strategii turystyka nie cieszyła się szerszym zainteresowaniem przedsiębiorców. W ramach rozwoju infrastruktury możemy powiedzieć, że część powstałych lub zmodernizowanych obiektów może dodatkowo pełnić funkcję turystyczną.

LGD podejmowało i podejmuje działania promujące atrakcje Szlaku Ziemi Łukowskiej m.in. poprzez zawarcie w LSR definicji innowacji, która wspierała przedsięwzięcia wykorzystujące postać H. Sienkiewicza, I i II wojny światowej czy amonitów. Jeden z trzech celów głównych zakładał dotacje na działania zwiększające atrakcyjność Ziemi Łukowskiej. Ponadto wszystkie ze zrealizowanych projektów współpracy promowały atrakcje Szlaku Ziemi Łukowskiej. Podjęte działania konsekwentnie zmierzają do sieciowania interesariuszy związanych z turystyką oraz stworzenie katalogu atrakcji turystycznych. Przedsięwzięcie ukierunkowane na rozwijanie działalności gospodarczej związanej z turystyką nie spełniło w pełnym zakresie oczekiwań pokładanych w przedsiębiorcach (część operacji tylko w niewielkim stopniu oddziaływała na zwiększenie atrakcyjności obszaru). Projekt własny zaplanowany na 2023 rok,

którego elementem będzie utworzenie Centrum Informacji Turystycznej z pewnością będzie wpisywał się w zapotrzebowanie związane z zachęceniem turystów do przyjazdu na obszar LSR.

Widocznym problemem jest brak znaczącej atrakcji turystycznej regionu. Wymaga to wysokich nakładów i inwestycji, na które budżet LGD nie jest przygotowany. Inwestycja taka wymagałaby zaangażowania wszystkich samorządów oraz przedsiębiorców regionu. Zdecydowanie jest tutaj miejsce na koordynacyjną i siecującą rolę LGD jako lokalnego lidera. Taka atrakcja stanowiłaby koło zamachowe innych działań wspierających turystykę, w tym oczekiwaną przez wszystkich agroturystykę.

Grupy defaworyzowane

Grupy defaworyzowane zostały w LSR zapisane dosyć szeroko i w znaczącym stopniu koncentrowały się na kwestiach ekonomicznych i dostępie do rynku pracy. Do grupy tej zaliczono kobiety, osoby do 35 roku życia oraz tych po 50 roku życia. Wsparcie dla nich znalazło swoje odzwierciedlenie w dodatkowych punktach w ramach lokalnych kryteriów wyboru operacji. Wstępne konsultacje i rozmowy z mieszkańcami wskazują, że większego wsparcia potrzeba w stosunku do grupy młodych ludzi (do 25 roku życia) oraz osób po 50 roku życia.

Innowacyjność

Innowacyjność znajduje się w katalogu kryteriów LGD, gdyż była obowiązkiem na etapie tworzenia strategii. Zarówno LGD jak i wnioskodawcy nie mają złudzeń, że poziom dofinansowania i wielkość projektów nie pozwalają na zastosowanie znacząco innowacyjnych rozwiązań. Przez innowację wskazaną w LSR i premiowaną aż 4 pkt. w lokalnych kryteriach wyboru operacji rozumie się nowy sposób wykorzystania lub zmobilizowania istniejących zasobów przyrodniczych w postaci osobliwości przyrody nieożywionej, historycznych i kulturowych związanych z walkami powstańcami Powstania Styczniowego i Listopadowego, a także I i II Wojny Światowej oraz życiorysu i twórczości Henryka Sienkiewicza. Takie podejście pozwala wykorzystać innowacyjne pomysły do realizacji szerszej zaplanowanej aktywizacji mieszkańców w działania na rzecz rozwijania lokalnych walorów historycznych, przyrodniczych i kultywowania tradycji lokalnych. Początkowe brzmienie kryterium zostało z czasem rozszerzone dla przedsiębiorców o definicję uwzględniającą „standardową innowację”, za którą jednak przedsiębiorca może otrzymać max. 3 pkt

Projekty współpracy

LGD wysoko ceni sobie projekty współpracy. Korzyści z realizacji tego typu projektów koncentrują się w dwóch aspektach. Pierwszy to wzmocnienie relacji z innymi LGD i budowanie zaufania w kontekście kolejnych działań. Doświadczenie, jako wartość dodana, nie dotyczy samego procesu i przedmiotu operacji ale sposobu komunikacji i wzajemnej odpowiedzialności. Druga korzyść to możliwość wykorzystania dodatkowych funduszy nie planowanych, w takim wymiarze w momencie konstruowania LSR. Możliwość realizacji projektów współpracy wiąże się z możliwością pozyskania znaczących zasobów

i wykorzystania ich na rzecz społeczności lokalnej. W przypadku LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” nie występował problem z prefinansowaniem wydatków wskazanych w projektach, dlatego też projekty współpracy nie odbiły się negatywnie na płynności finansowej.

Zgodnie z deklaracjami LGD chętnie będzie korzystać z projektów współpracy w przyszłości jako narzędzia realizacji własnych pomysłów. Narzędzie to byłoby jeszcze skuteczniejsze, gdyby w ramach projektów można byłoby finansować etat pracownika LGD. Poprawiłoby to płynność realizacji operacji, szczególnie w sytuacji dużego obciążenia pracowników LGD bieżącymi obowiązkami.

Ocena funkcjonowania LGD

Najsilniejszą pozycję w trójsektorowym partnerstwie mają samorządy. Są silnymi instytucjami, dysponują budżetami i wyraźnymi, zdecydowanymi przywódcami. Dzięki nim LGD ma solidne oparcie w osiąganiu poszczególnych celów. Sektor społeczny to lokalni liderzy i organizacje pozarządowe. Często pełnią oni rolę wnioskodawców i beneficjentów, ale też w pierwszej kolejności odpowiadają na działania animacyjne i promocyjne. Najbardziej praktyczne podejście do współpracy mają przedsiębiorcy. Tylko nieliczni z nich podtrzymują współpracę i są gotowi do aktywności po zakończeniu realizacji operacji i jej rozliczeniu. Niemniej umiejętność wykorzystania zasobów każdego z 3 sektorów pozwala sprawnie realizować wskaźniki i osiągać cele.

LGD sprawnie realizuje Strategię. Postęp rzeczowy i finansowy wskazuje na doświadczenie i zaangażowanie pracowników biura i Zarządu. W trakcie realizacji poszczególnych przedsięwzięć zdarzały się trudności ale odpowiednio zmieniając i modyfikując plan działania LGD dopasowywała się do zmieniających się warunków i oczekiwań społecznych.

Badania ankietowe kierowane do wnioskodawców i beneficjentów jednoznacznie wskazują, że działania całego LGD, a w szczególności biura są w społeczności wysoko oceniane. Oceny kompetencji, podejścia i kultury pracowników zasługują, zdaniem ankietowanych na pełną pochwałę. Wysoko oceniane są również kwestie organizacji pracy oraz jakość świadczonego doradztwa.

Z uwagi na uciążliwość procesu naboru i oceny wniosków nieznacznie gorzej wypada ocena działań animacyjnych i promocyjnych. Opinie takie można usłyszeć szczególnie w trakcie wywiadów indywidualnych. Na tak ograniczone możliwości aktywizacji społecznej nałożyły się problemy związane z ogłoszoną pandemią oraz rządowymi ograniczeniami w zakresie komunikowania społecznego.

Wydaje się, że dopóki obciążenie administracyjne związane z naborami wniosków oraz bieżącą działalnością dokumentacyjną nie zmniejszy się trudno będzie oczekiwać spektakularnych sukcesów w zakresie promocji i aktywizacji społecznej.

Ocena procesu wdrażania

Ogólnie rzecz biorąc realizacja finansowa i rzeczowa odbywa się zgodnie z planem. Jeśli występują problemy z realizacją poszczególnych przedsięwzięć to, po konsultacjach społecznych, wprowadza się korekty do katalogu celów i wskaźników. Obecnie nie ma również większych problemów z dokonywaniem przesunięć środków, oczywiście jeśli są ku temu uzasadnione powody. Największe problemy dotyczą długiego oczekiwania na weryfikację wniosków w UMWL oraz odstępowania beneficjentów od realizacji operacji już po podpisaniu umowy. Są to działania, na które LGD nie ma wpływu ale ponosi za nie odpowiedzialność w postaci konieczności ponownego ogłaszania naborów wniosków, ale przede wszystkim brakiem dodatkowych środków (II bonus).

Procedury naboru wniosków są jasne i przejrzyste tylko dla pracowników LGD. Wnioskodawcy, w trakcie wywiadów telefonicznych wskazywali na skomplikowane procedury, niejasne zasady wypełniania dokumentacji, a szczególnie na ilość wymaganych dokumentów. Nieprzyjazność procedur to jedna z najczęściej wskazywanych uwag do funkcjonowania LGD. Drugim zarzutem jest długość całej procedury oceny i wyboru operacji, ze szczególnym uwzględnieniem czasu jaki na weryfikację i podpisanie umowy pochłania Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego. Rekord to 14 miesięcy od momentu złożenia wniosku o wsparcie! Przedsiębiorcy skarżą się na to, że w tak długim czasie zmieniają się warunki biznesowe, wzrastają ceny towarów, dostępność maszyn czy warunki zatrudnienia pracowników. Długość procedury doskwiera również samorządom, które borykają się z dezaktualizacją kosztorysów.

Kryteria były korygowane w trakcie realizacji Strategii, ale nadal sprawiają problemy nie tylko wnioskodawcom ale i członkom Rady. Najbardziej doskwiera brak uniwersalnych, obiektywnych i mierzalnych przesłanek w ocenie innowacyjności i ochrony klimatu. Powoduje to, że te kryteria stanowią najwyższe wyzwanie dla Rady LGD. Niemniej o wysokiej jakości kryteriów oraz zaangażowaniu i solidności (jednolitemu systemowi oceny składanych wniosków) Rady LGD świadczy mała liczba protestów.

Wartość dodana podejścia LEADER

Dzięki realizacji Strategii Lokalna Grupa Działania stała się instytucją koordynującą wysiłek wielu aktorów ze wszystkich 3 tworzących ją sektorów. Mimo tego, że nie występuje formalna sieć komunikacji to LGD z pewnością stanowi węzeł wymiany informacji i przepływu wiedzy. Jest też ośrodkiem wyłaniania nowych idei i pomysłów, a później ich operacjonalizacji. Szczególnie widoczne jest to w zakresie podejmowania różnorodnych aktywności w dziedzinie integrowania oferty turystycznej obszaru.

Kwestia turystyki, obejmująca wymiar wymiany informacji oraz tworzenia jednolitej i zintegrowanej oferty wskazuje na komplementarność działań objętych Strategią. Zaimplementowanie kwestii turystyki do wielu przedsięwzięć wskazuje na podjętą próbę łączenia różnych działań w jedną całość. Trudno na obecnym etapie jednoznacznie ocenić efekt tych działań, ale z pewnością wymagają one dalszego wysiłku i zaangażowania ze strony LGD.

Działania w zakresie infrastruktury finansowane z budżetu LGD również mogą stanowić przykład wspierania potencjału rozwojowego obszaru. Niestety LGD ma ograniczone możliwości wspierania działań „miękkich” nakierowanych na aktywizację społeczną, to poprzez działania infrastrukturalne buduje bazę dla takiej aktywności. Szczególnie dobrze widoczne jest to w przypadku przebudowy świetlic wiejskich, które użytkowane są przez miejscową ludność i lokalne organizacje pozarządowe.

7. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

Lokalna Grupa Działania to trójsektorowe partnerstwo. Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe i sektor publiczny utrzymują zbalansowane relacje. Samorządy stanowią szkielet terytorialny i wspierają wszelkie działania podejmowane przez LGD. Organizacje pozarządowe i lokalni liderzy nie tylko występują w roli beneficjentów, ale aktywnie współdziałają w realizacji wszystkich działań LGD. Współpraca pomiędzy wszystkimi sektorami partnerstwa sprzyja osiągnięciu poszczególnych celów.

Biuro LGD działa bardzo sprawnie. Opinie beneficjentów są na ten temat jednoznaczne. Wysoka jakość dotyczy nie tylko kwestii merytorycznych ale również organizacyjnych oraz sposobu podejścia do klientów. Dzięki połączeniu funkcji Dyrektora biura oraz Prezesa Zarządu stowarzyszenia realizacja Strategii odbywa się dużo sprawniej. Nie ulega również wątpliwości, że dobre działanie biura wymaga od władz LGD dbałości o pracowników i stwarzanie dla nich możliwe najlepszych warunków pracy. Czas i nakłady na wykszolenia pracownika, w tak specyficznej materii jak fundusze PROW, wymagają zapewnienia odpowiedniej motywacji do pozostania na stanowisku, nawet jeśli wydłużenie okresu programowania nie pociągnęło za sobą pełnego dofinansowania na funkcjonowanie biura.

Rada LGD to organ, który bierze na siebie nie tylko obowiązki związane z oceną wniosków, wyborem operacji do dofinansowania oraz ustalaniem kwoty wsparcia. Stanowi ważne, merytoryczne zaplecze większości działań podejmowanych przez LGD i reprezentuje stowarzyszenie w partnerskich gminach. Członkowie Rady są jednymi z pierwszych, do których biuro zgłasza się w sytuacji kryzysowej. Wsparcie dla jeszcze lepszego działania Rady wymaga dbałości o jakość kryteriów wyboru operacji jako podstawowego narzędzia wyboru operacji. Od jakości kryteriów zależy nie tylko sprawność pracy Rady, ale jakość wniosków wybranych do realizacji i realizujących Strategię.

Zapisy Strategii kładły szczególny nacisk na działania sprzyjające budowaniu kapitału społecznego obszaru. Dotyczyło to efektów realizacji poszczególnych operacji nastawionych na infrastrukturę, wspierających tożsamość lokalną czy dziedzictwo lokalne. Nie mniej istotne było również wsparcie pośrednie wiążące się z realizacją projektów grantowych, gdzie organizacje budowały swój potencjał, nabywały doświadczenia i wiedzy instytucjonalnej. Mimo trudności jakie towarzyszyły realizacji projektów grantowych warto podkreślić, że efekty partycypacyjnego podejścia do osiągnięcia celów tą metodą są godne pochwały i koniecznością w nowym okresie programowania.

Działania na rzecz turystyki zawarte w Strategii nie spełniły w sposób całkowity oczekiwań z nimi związanych. Najlepiej udało się to w wymiarze infrastruktury, ale próba

zaimplementowania budowy potencjału turystycznego w ramach wspierania przedsiębiorczości nie zakończyła się pełnym sukcesem, co przede wszystkim wynika z ograniczonego budżetu LGD. Dlatego LGD wykorzystwała narzędzie projektów współpracy do osiągnięcia założonego celu. Dzięki projektom współpracy udało się zrealizować autorskie pomysły, które pomagają w otwarciu obszaru Ziemi Łukowskiej na rekreację/turystykę. Rekomendacją na kolejny okres niech pozostanie próba zainspirowania samorządów do wsparcia pomysłu utworzenia znaczącej atrakcji turystycznej, która da impuls do szerszego promowania obszaru w zakresie turystyki.

Założenie przeznaczenia połowy funduszy na wsparcie przedsiębiorczości przyniosło wymierne korzyści. Liczba utworzonych i rozwiniętych przedsiębiorstw znacząco podniosło wskaźniki w regionie. Nie można również pominąć efektu kumulacji, który wiąże się z zapotrzebowaniem takich przedsiębiorców na kolejne usługi dostarczane przez innych lokalnych przedsiębiorców. Kilka dobrych przykładów utrzymania współpracy z przedsiębiorcami, którzy otrzymali dofinansowanie poprzez LGD skłania do refleksji by w przyszłości starać się o utworzenia swoistej sieci przedsiębiorców wspierających się i powiązanych między sobą poprzez LGD.

Do najczęściej wskazywanych problemów, z jakimi boryka się LGD jest biurokracja. Wnioski o udzielenie wsparcia są nadmiernie rozbudowane, skomplikowane i sprawiają wnioskodawcom wiele kłopotów, dodatkowo wymagają wielu załączników, często bardzo rozbudowanych. Część wnioskodawców nie jest w stanie samodzielnie skompletować całego wniosku i zleca tę pracę firmom konsultingowym. Prowadzi to do podniesienia kosztów uzyskania dofinansowania, składania sztabowych wniosków, które dodatkowo są trudne do realizacji ponieważ zakładają czasami nieprzemyślane przez przedsiębiorcę zakupy. Złożoność procesu aplikowania i oceny wpływa na czas od złożenia wniosku do podpisania umowy. Jest to zasadniczy czynnik rezygnacji beneficjentów z realizacji już wybranych projektów, jednak skala wyżej wymienionych rezygnacji jest niewielka. Rekomendacja tylko w minimalnym stopniu dotyczy samej LGD ale jest kierowana do instytucji zarządzających całym procesem.

Ewaluacja końcowa wymagała od wszystkich członków Stowarzyszenia wytężonej pracy. Krótki czas realizacji badań sprzyjał kumulowaniu działań. Niemniej wsparcie i zaangażowanie władz LGD, pracowników i członków LGD zapewniło sukces realizacji wszystkich założonych działań. Na koniec należy jeszcze raz podziękować wszystkim, którzy wnieśli wkład w powstanie tego opracowania, czy to poprzez przygotowanie dokumentów, zestawień, uczestnictwo w wywiadach grupowych i indywidualnych, czy też poprzez wypełnianie anonimowych ankiet.

8. Spis tabel i wykresów

Wykresy

Wykres 1. Procent ankiet z poszczególnych gmin	12
Wykres 2. Struktura ludności (2020 rok).....	21
Wykres 3. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?	31
Wykres 4. Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:	32
Wykres 5. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?.....	33
Wykres 6. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?	34
Wykres 7. Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?	34
Wykres 8. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?	35
Wykres 9. Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?	36
Wykres 10. Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z potrzebą?	37
Wykres 11. Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?	38
Wykres 12. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?	38
Wykres 13. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa:	39
Wykres 14. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD	40
Wykres 15. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD.....	40
Wykres 16. Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach:	41
Wykres 17. Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”?	43
Wykres 18. W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?.....	44

Wykres 19. Postęp finansowy (stan na 31.12.2021 r.)	49
---	----

Tabele

Tabela 1. Wydatki budżetów gmin i miast na prawach powiatu na jednego mieszkańca 14	
Tabela 2. Dane dotyczące mieszkalnictwa	15
Tabela 3. Dane dotyczące ośrodków kultury (na podstawie deklaracji gmin	16
Tabela 4. Członkowie klubów sportowych łącznie z klubami wyznaniowymi i UKS 16	
Tabela 5. Powierzchnia lasów.....	17
Tabela 6. Saldo migracji.....	18
Tabela 7. Gęstość zaludnienia	19
Tabela 8. Struktura ludności.....	20
Tabela 9. Liczba ludności w wieku produkcyjnym w roku 2020.....	21
Tabela 10. Wskaźnik obciążenia demograficznego	22
Tabela 11. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców 23	
Tabela 12. Zasiłki rodzinne	24
Tabela 13. Podmioty gospodarki narodowej ogółem	25
Tabela 14. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców 26	
Tabela 15. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców 27	
Tabela 16. Liczba bezrobotnych	27
Tabela 17. Szkoły i uczniowie	28
Tabela 18. Wskaźnik G.....	29
Tabela 19. Doradztwo (2016 – 2021)	42
Tabela 20. Postęp rzeczowy (stan na 31.12.2021 r.).....	46
Tabela 21. Realizacja planu szkolenia.....	50
Tabela 22. Cel ogólny nr 1	54
Tabela 23. Cel ogólny nr 2	54
Tabela 24. Cel ogólny nr 3	54

9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania

Narzędzia badawcze

9.1. Scenariusz wywiadu pogłębionego z wnioskodawcami/beneficjentami:

1. Jak wnioskodawca dowiedział się o konkursie, skąd pochodzi wiedza o LGD i jak jest ona znacząca;
2. Pomysł na projekt - skąd pochodził, czy ktoś pomagał w konceptualizacji, czy wynajmowano firmę lub osobę do pomocy w opracowaniu wniosku;
3. Zakres pomocy ze strony LGD, doświadczenia związane z doradztwem;
4. Znajomość wniosku i procedury, trudności z wypełnianiem wniosku;
5. Ocena wniosku w LGD, doświadczenia i opinie o kryteriach oraz ocenie przez Radę LGD;
6. Proces administracyjny po dokonaniu wyboru operacji do dofinansowania;
7. Ogólna ocena kontaktów z LGD w czasie opracowania wniosku, oceny i wyboru oraz realizacji
8. Podejście kontrfaktyczne: czy jeszcze raz spróbowałby wnioskować do LGD;
9. Podejście kontrfaktyczne: czy zrealizował pomysł mimo braku dofinansowania (dla osób, które nie uzyskały dofinansowania)
10. Podsumowanie i ogólne opinie o trudnościach i dobrych stronach procesu.

9.2. Scenariusz wywiadu pogłębionego z przedstawicielami gmin:

1. Czy w Pana/Pani gminie ludzie są aktywni. Czy jest dużo organizacji pozarządowych?
  - a. Czy działania LGD w jakiś sposób wpływają na rozwój aktywności społecznej mieszkańców (kapitału społecznego)?
2. Czy ludzie są w tej gminie przedsiębiorczy. Czy dla rozwoju obszaru lepsze są środki na podejmowanie czy na rozwój działalności gospodarczej?
3. A jak już rozmawiamy o ludziach, którzy tu mieszkają. W jakiej grupie należałoby szukać ludzi, którzy sobie nagorzej radzą. Takich którzy wymagają najpilniejszej pomocy? (młodzież, seniorzy, niepełnosprawni)
4. Jeśli chodzi o kulturę i turystykę. Czy działania LGD jakoś wpłynęły na rozwój obszaru w tej dziedzinie?
5. Przejdźmy teraz do tego jak działa LGD. Jak wygląda komunikacja i współpraca pomiędzy gminami a LGD.
6. Czy ta współpraca pozwala działać efektywnie? Jak duży wpływ na to co robi i jak działa LGD mają władarze gmin partnerskich?
7. Czy LGD dobrze widać w gminach. Czy pojawia się na dożynkach, organizuje konkursy, wyjazdy. Czy mieszkańcy wiedzą, że taka organizacja działa tu na obszarze.
8. W czym należałoby szukać największej zalety istnienia LGD?
9. Czy jest coś co można by poprawić w działaniach LGD?

Ocena funkcjonowania LGD

Szanowni Państwo,

głównym celem funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, m.in. poprzez realizację Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014-2020 opracowanej wspólnie z mieszkańcami naszego regionu. Strategia ta realizowana jest przez szereg przedsięwzięć, których zadaniem jest rozwiązywanie potrzeb mieszkańców.

W ramach podsumowań wdrażania programu oraz wypełniając zapisy zawarte w Strategii przygotowaliśmy ankietę. Zarówno podczas tworzenia dokumentu jak i teraz Państwa zdanie jest dla nas niezmiernie istotne. Wszystkie dane pozyskane w ramach tej ankiety będą traktowane poufnie, a analizy dotyczyć będą jedynie uogólnionych opinii.

Dziękujemy za poświęcony czas

Sylwia Romańska-Wężik Prezes Zarządu

1. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Bardzo dobrze
2. Raczej dobrze
3. I dobrze i źle
4. Raczej źle
5. Bardzo źle
6. Trudno powiedzieć

2. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
1.	Godziny pracy biura LGD są dogodne dla klientów				
2.	Strona internetowa zawiera aktualne informacje				
3.	Odpowiedzi na wiele pytań można uzyskać telefonując do biura LGD				
4.	Łatwo umówić się na spotkanie z pracownikami biura LGD				

3. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
1.	Pracownicy mają wiedzę odpowiednią do wykonywanej pracy				
2.	Pracownicy z zaangażowaniem wykonują swoje obowiązki				
3.	Pracownicy udzielają rzetelnych informacji i porad				
4.	Pracownicy są mili i uprzejmi				

4. Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Bardzo dobrze	Raczej dobrze	I dobrze i źle	Raczej źle	Bardzo źle	Trudno powiedzieć
1.	prowadzenie doradztwa						

2.	organizacja naborów wniosków						
3.	pozyskiwanie dodatkowych funduszy zewnętrznych						
4.	informowanie członków LGD o funkcjonowaniu LGD						
5.	przewodzenie działań informacyjnych i promocyjnych dla mieszkańców						
6.	współpraca z innymi LGD						

5. Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania? **Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 najważniejsze kanały pozyskiwania informacji**

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Bezpośrednie kontakty z władzami LGD
2. Bezpośrednie kontakty z pracownikami Biura
3. Walne zebranie członków
4. Oficjalna strona internetowa LGD
5. Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w miejscowościach na terenie LGD
6. Portale społecznościowe
7. Szkolenia/ spotkania informacyjne dla potencjalnych beneficjentów
8. Informacja bezpośrednia w siedzibie (biurze) LGD
9. Inne sposoby. Jakie? .....

6. Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni? **Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.**

Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.

1. Ankieta papierowa
2. Ankieta elektroniczna
3. Kontakt bezpośredni z przedstawicielem LGD

4. Kontakt mailowy
5. Kontakt telefoniczny
6. Kontakt poprzez portal społecznościowy (np. czat z pracownikiem LGD)
7. Panel dyskusyjny po zakończeniu szkoleń i spotkań (możliwość zadawania pytań, zgłaszania uwag)
8. Inny, jaki? .....

7. Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców?
Proszę wskazać nie więcej niż 3 najważniejsze źródła.

Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.

1. Z własnego doświadczenia
2. Z rozmów z mieszkańcami
3. Z rozmów z samorządowcami, członkami organizacji pozarządowych itp.
4. Z mediów (lokalna prasa, telewizja, radio)
5. Z Internetu (portale, wortale, fora dyskusyjne)
6. Z badań społecznych i analiz gospodarczych
7. Z innych źródeł (jakich?) .....

8. Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Idealnie wpisywały się w potrzeby mieszkańców
2. W większości przypadków wpisywały się w potrzeby mieszkańców
3. Często mijały się z potrzebami mieszkańców
4. Prawie w ogóle nie odpowiadały na potrzeby mieszkańców
5. Trudno powiedzieć

9. Jakie są najważniejsze problemy społeczne mieszkańców regionu (Pana/Pani gminy)? Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

10. Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z potrzebą:?

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	I tak i nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Nie dotyczy
1.	zakładania działalności gospodarczej						
2.	rozwijania działalności gospodarczej						
3.	wykorzystania odnawialnych źródeł energii						
4.	rozwoju infrastruktury społecznej i kulturalnej (np. świetlice wiejskie, altany)						
5.	rozwoju infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (np. boiska, siłownie zewnętrzne, place zabaw dla dzieci)						
6.	rozwoju aktywności społecznej mieszkańców (np. warsztaty, spotkania, pikniki, szkolenia)						
7.	zagospodarowania czasu wolnego młodzieży oraz osób 50+						
8.	zintegrowania atrakcji turystycznych obszaru LGD						
9.	zachowania dziedzictwa lokalnego						
10.	promocji obszaru objętego LSR						

11. Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Raczej nie
4. Zdecydowanie nie
5. Trudno powiedzieć

12. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak, inne projekty byłyby bardziej efektywne
2. Zastosowanie innych projektów dałoby podobne rezultaty
3. Nie, inne projekty byłyby mniej efektywne
4. Trudno powiedzieć

13. Czy Pana(i) zdaniem LGD powinna podejmować dodatkowe działania aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. LGD powinna ograniczyć się do założeń Lokalnej Strategii Rozwoju
2. LGD powinna podejmować również wyzwania wykraczające poza LSR
3. Trudno powiedzieć

14. Co jeszcze mogła by zrobić LGD, aby skuteczniej rozwiązywać problemy społeczne?

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

Proszę o podanie kilku informacji o sobie, wyłącznie w celach statystycznych

15. W której gminie Pan(i) mieszka?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Gmina Adamów
2. Gmina Krzywda
3. Gmina Łuków
4. Gmina Serokomla
5. Gmina Stanin
6. Gmina Stoczek Łukowski
7. Miasto Stoczek Łukowski
8. Gmina Trzebieszów
9. Gmina Wojcieszków
10. Gmina Wola Mysłowska
11. Inna gmina

16. Płeć

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Kobieta
2. Mężczyzna

17. Do jakiej kategorii wiekowej może się Pan(i) zaliczyć?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. mniej niż 18 lat
2. od 18 do 24 lat
3. od 25 do 34 lat

4. od 35 do 50 lat
5. więcej niż 50 lat

18. Jestem:

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Rolnikiem
2. Członkiem organizacji społecznej (stowarzyszenie, fundacja, związek zawodowy, klub sportowy)
3. Przedsiębiorcą
4. Członkiem środowiska (grupy) bez osobowości prawnej (koło gospodyń wiejskich, zespół ludowy, koło wędkarskie, koło hobbystów i inne)
5. Reprezentantem podmiotu z sektora publicznego (gmina, dom kultury, zakład opieki zdrowotnej)
6. Żadne z powyższych

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

9.4. Ankieta kierowana do mieszkańców obszaru LGD

Poziom satysfakcji mieszkańców

Zapraszamy Państwa – mieszkańców naszego regionu a zwłaszcza gmin: Adamów, Krzywda, Łuków, Serokomla, Stanin, Stoczek Łukowski (Gmina), Stoczek Łukowski (Miasto), Trzebieszów, Wojcieszków, Wola Mysłowska do wyrażenia opinii na temat warunków życia w gminie.

Ankieta jest anonimowa a jej wyniki posłużą wyłącznie temu, aby dostosować Lokalną Strategię Rozwoju do potrzeb mieszkańców i regionu.

1. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

2. 2. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnim roku warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

3. Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Bardzo dobrze	Dobrze	Przeciętnie	Źle	Bardzo źle	Nie mam zdania
1.	Atrakcyjności turystycznej						
2.	Promocji dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki						

3.	Infrastruktury i oferty kulturalnej						
4.	Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej						
5.	Infrastruktury drogowej						
6.	Zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie lokalnych problemów						
7.	Tożsamości mieszkańców z regionem						
8.	Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych						
9.	Działań na rzecz bezrobotnych						
10.	Działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia						
11.	Działań na rzecz osób po 50 roku życia						
12.	Działań na rzecz kobiet						
13.	Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem						
14.	Sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firmy						

4. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	nie wiem
1.	Uczestniczę w wydarzeniach organizowanych w gminie (kulturalnych, rekreacyjno-sportowych, obchodach świąt etc.)					
2.	Biorę udział w przygotowywaniu gminnych wydarzeń (sam(a) albo w ramach grupy, do której należę)					

3.	Należę do stowarzyszenia/organizacji pozarządowej (stowarzyszenie, fundacja)					
4.	Należę do nieformalnej grupy społecznej (koła gospodyń etc.)					
5.	Mam możliwości, by wypowiadać się na temat ważnych zagadnień (dotyczących gminy i mojej miejscowości)					
6.	Jestem członkiem rady/komitetu (np. w szkole, klubie sportowym, przedsiębiorstwie)					
7.	Znam najważniejsze fakty historyczne dotyczące mojej miejscowości/gminy					
8.	Potrafię wskazać najważniejsze atrakcje turystyczne w okolicy					
9.	Na terenie mojej gminy mogę rozwijać się zawodowo					
10.	W mojej gminie powstaje wiele firm					
11.	W mojej gminie chętnie inwestują przedsiębiorcy					
12.	Na terenie mojej gminy są sprzyjające warunki dla turystów i osób przyjezdnych					

5. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie

6. Nie mam zdania

6. Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. tak
2. nie

7. Jakie są powody?

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Trudny dostęp do edukacji
2. Trudny dostęp do instytucji kultury
3. Utrudniony dostęp do placówek opieki nad dziećmi
4. Brak perspektyw zawodowych
5. Powody osobiste/ rodzinne
6. Inne (jakie?) .....

8. 6. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak często
2. Tak, czasem
3. Trudno powiedzieć
4. Nie

9. Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak

2. Ani tak, ani nie
3. Nie

10. 8. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak często
2. Tak, czasem
3. Trudno powiedzieć
4. Nie

11. Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak
2. Trudno powiedzieć
3. Nie

12. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności? (Prosimy o zaznaczenie „x” trzech najważniejszych)

Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.

1. Promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki
2. Infrastruktura i oferta kulturalna
3. Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna
4. Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)
5. Infrastruktura drogowa
6. Aktywność społeczna mieszkańców (zaangażowania w sprawy lokalne)
7. Działania wzmacniające tożsamość mieszkańców z regionem

8. Działania wynikające z inicjatywy mieszkańców
9. Warunki życia osób niepełnosprawnych
10. Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych
11. Zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem
12. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby przed 34 rokiem życia
13. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby po 50 roku życia
14. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety
15. Działania ułatwiające założenia i prowadzenia działalności gospodarczej

13. Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak znam, słyszałam/em
2. Nie znam, nie słyszałam/em

14. W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. od znajomych, sąsiadów
2. w instytucji (urząd, szkoła)
3. z lokalnej prasy
4. widziałem/am działania LGD
5. uczestniczyłem/am w działaniach LGD/ brałem/am udział w projekcie

15. Status na rynku pracy:

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Osoba (fizyczna, prawna lub inna) prowadząca działalność gospodarczą
2. Zatrudniony/a w rolnictwie
3. Zatrudniony/a poza rolnictwem
4. Uczący się/studiujący

5. Osoba bezrobotna
6. Inny typ, jaki? .....

16. Płeć:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Kobieta
2. Mężczyzna

17. Niepełnosprawność:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Osoba niepełnosprawna, posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności
2. Osoba pełnosprawna

18. Wykształcenie:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. podstawowe
2. zasadnicze zawodowe
3. średnie
4. policealne
5. licencjat, inżynier
6. wyższe magisterskie
7. inne

19. Wielkość gospodarstwa rolnego:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. nie posiadam gospodarstwa rolnego
2. do 5 ha

3. 6-10 ha
4. 11-20 ha
5. 21-50 ha
6. >50 ha

20. Wiek

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. mniej niż 18 lat
2. 18 do 24 lat
3. 25-34 lat
4. 35-50 lat
5. >50 lat

21. Miejsce zamieszkania:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Gmina Adamów
2. Gmina Krzywda
3. Gmina Łuków
4. Gmina Serokomla
5. Gmina Stanin
6. Gmina Stoczek Łukowski
7. Miasto Stoczek Łukowski
8. Gmina Trzebieszów
9. Gmina Wojcieszków

10. Gmina Wola Mysłowska

11. Inna gmina

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

9.5. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego

1. Wprowadzenie
  - a. Przedstawienie moderatora, opisanie celu badania, anonimowości uzyskanych odpowiedzi, konieczność nagrywania wywiadu z uwagi na późniejszą analizę wyników
2. Ocena wpływu na kapitał społeczny
  - a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
  - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
3. Przedsiębiorczość
  - a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
  - b. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe
  - a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
  - b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
5. Grupy defaworyzowane
  - a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
6. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
  - a. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
7. Innowacyjność
  - a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
  - b. Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
8. Ocena funkcjonowania LGD
  - a. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwala na efektywną i skuteczną realizację LSR?
  - b. Jak jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
  - c. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?
9. Zakończenie spotkania

Czas trwania 120 minut